

SPANNING

STAAT VAN HET BESTUUR

UITGAVE VAN HET WETENSCHAPPELIJK BUREAU VAN DE SP

Verschijnt 11 keer per jaar, jaargang 11, nummer 6, juni 2009

STAAT VAN HET BESTUUR

In 2002 werd de lokale democratie op haar kop gezet. Na een onderzoek door professor Elzinga van de PvdA werd de dualisering ingevoerd. De bedoeling van de dualisering was dat leden van gemeenteraden en Provinciale Staten minder zouden hoeven te vergaderen, meer op hoofdlijnen zouden discussiëren en meer werk zouden kunnen maken van hun taak als volksvertegenwoordiger. De SP was de enige partij die waarschuwde voor de gevaren van de dualisering, die in onze ogen juist zou leiden tot nog meer vergaderen, minder invloed van de volksvertegenwoordigers en nog minder betrokkenheid van burgers. Onlangs spraken de Tweede en Eerste Kamer op initiatief van de SP over de 'staat van de dualisering', en bleek dat onze bedenkingen waarheid zijn geworden. Arjan Vliegthart bepreekt de stand van zaken en geeft tips hoe SP-raadsleden toch de straat in de raad kunnen brengen.

Volgens de Grondwet bestaat het bestuur uit de rijksoverheid, de provincies en de gemeenten. De landelijke regering bestaat uit de ministers en de koning. Onder de bevolking is veel steun voor het Koningshuis, maar betekent dit ook dat we niets hoeven te veranderen? Ronald van Raak pleit voor een modernisering van de monarchie. Het aanstaande aantreden van een nieuwe Koning is een mooie gelegenheid om het koningschap te ontdoen van alle politieke functies. De laatste jaren zijn aan het bestuur van provincies en gemeenten allerlei hulpstructuren toegevoegd, zoals bestuursregio's, veiligheidsregio's en deelraden. Arnout Hoekstra, lid van de stadsregio Rotterdam, legt uit waarom we deze bestuursregio beter kunnen opheffen. Deelraden moeten in Amsterdam en Rotterdam het bestuur dichterbij de mensen brengen, maar blijken in de praktijk

een nieuwe bestuurslaag die vooral wedijvert met de centrale gemeente. Amsterdammer Laurens Ivens en Rotterdammer Kevin Levie geven hun kritische visie op de toekomst van de deelraden.

Maar wat wil de SP dan wel? Erik de Vries doet een suggestie voor kleinere provincies, rechtstreeks gekozen besturen die de functies van de huidige bestuursregio's, veiligheidsregio's, maar ook het bestuur van de waterschappen, kunnen overnemen.

Het Koninkrijk der Nederlanden bestaat niet alleen uit Nederland, maar ook uit Aruba en de Nederlandse Antillen. Op 15 mei zeiden de inwoners van Curaçao met een kleine meerderheid 'ja' tegen een voorstel voor nieuwe staatkundige verhoudingen. Curaçao en Sint Maarten willen, net als nu Aruba, een land worden binnen het Koninkrijk. De kleine eilanden Bonaire, Saba en Sint Eustatius worden een speciaal soort gemeenten van Nederland. Ronald van Raak laat zien dat we nog een lange weg hebben te gaan voordat goed bestuur en gezonde financiën op de eilanden zijn geregeld. Guido van Leemput vertelt over zijn onderzoek naar belastingontwijking door oliemultinationals NuStar op het kleine Sint Eustatius. Arnold Merkies doet verslag van zijn onderzoek naar de speciale economische zones op Curaçao, waar internationale internetbedrijven zich vestigen om belastingen te ontwijken. Ook deze bedrijven moeten volgens hem gewoon belasting betalen en bijdragen aan de ontwikkeling van de eilanden.

In Het Rijke Rooie leven laat Peter Sas zien hoe de filosoof Jürgen Habermas vindt dat de dagelijkse strijd van socialisten verbindt met het vraagstuk van communicatie en de betekenis van woorden. De ontwikkelingen van het wereldwijde Internet zijn een goede aanleiding om de boeken van Habermas weer eens af te stoffen.

INHOUD

3	DUALISERING MISLUKT PROJECT
6	STADSREGIO ROTTERDAM, SMET OP DE STAATSINRICHTING
7	DE KONING EN DE DEMOCRATIE
8	LOKALE DEMOCRATIE OF LOKALE BUREAUCRATIE?
10	HOE GROOT IS EEN PROVINCIE?
12	BESTUURLIJKE INDELING
14	HOE VERDER MET DE ANTILLEN?
15	WE BLIJVEN WORSTELEN MET ONS KOLONIALE VERLEDEN
18	EEN AMERIKAANSE OLIEREUS OP HET KLEINE EUSTATIUS
19	WELKOM IN HET BELASTINGPARADIJS
21	HET RIJKE ROOIE LEVEN
24	AANBEVOLEN

COLOFON

Spanning wordt uitgegeven door het Wetenschappelijk Bureau van de SP. Een abonnement kost 12 euro per jaar voor SP-leden en 25 euro voor niet-leden. De betaling gaat per incasso.

Abonnementenadministratie

Vijverhofstraat 65
3032 SC Rotterdam
T (010) 243 55 40
F (010) 243 55 67
E administratie@sp.nl

Redactieadres

Vijverhofstraat 65
2032 SC Rotterdam
T (010) 243 55 35
F (010) 243 55 66
E spanning@sp.nl

Redactie

Ronald van Raak (gasthoofdredacteur)
Diederik Olders
Sjaak van der Velden

Redactieraad

Hans van Heijningen
Tiny Kox
Ronald van Raak
Arjan Vliegthart

Basisontwerp

Thonik en BENG.biz
Vormgeving
Robert de Klerk
Gonnie Sluijs
Antoni Gracia

Illustraties

Len Munnik

Foto cover

Pim Ras/Hollandse Hoogte

DUALISERING MISLUKT PROJECT

Tekst: Arjan Vliegenthart, SP-lid van de Eerste Kamer

Zeven jaar geleden werd het lokale bestuur gedualiseerd. De dualisering moest de taken van het college van Burgemeester en Wethouders en de gemeenteraad duidelijker scheiden. Het college moest efficiënter bestu- ren en de raad moest op hoofdlijnen controleren. Het lokale en trouwens ook het provinciale bestuur moest vooral transparanter worden en dichter bij de burger komen te staan. De praktijk blijkt echter weerbarstiger dan de plannen op papier. Van meer efficiëntie is geen sprake en van een betere binding tussen burgers en lokale politici ook niet. De dualisering is een koekoeksei gebleken, door wetenschappers bedacht en door Haagse politici in het nest van de gemeenten en provincies gelegd. Maar dat mag voor lokale volksvertegen- woordigers nog geen reden zijn om hun taken te verwaarlozen. In elk systeem is het van belang eerst te luisteren naar wat er speelt en daar dan de politieke agenda op af te stemmen.

Wat is precies dualisering?

Tot 2002 waren wethouders ook lid van de gemeente- raad. Op deze manier waren ze direct betrokken bij hun eigen fractie in de raad en bij hun partij in stad of dorp. Na de invoering van de dualisering maken wethouders niet langer deel uit van de gemeenteraad. Ze komen zo verder af te staan van hun eigen politieke partij. De bedoeling is dat op deze manier wethouders kritischer gevolgd zullen worden door gekozen volksvertegenwoor- digers en dat het voor de burgers helderder zal zijn wie waar precies voor verantwoordelijk is. Hetzelfde geldt voor de Provinciale Staten. Tot 2003 waren de gedeputeerden ook lid van de Provinciale Staten, maar sinds de invoering van de dualisering is ook dat verleden tijd. Tegelijkertijd kreeg de gemeenteraad meer mogelijkheden om onderzoek te doen. Zo werd met de dualisering ook het recht op het houden van raadsenquêtes vastgelegd, werd de ondersteuning vanuit de griffie vergroot en kwamen er voor elke gemeente rekenkamers waar de gemeenteraad een beroep op kan doen.

Bijleveld enthousiast

Vorig jaar publiceerde de staatssecretaris van Binnenlandse Zaken, Bijleveld, de *Staat van het dualisme*. In de *Staat van het dualisme* maakt zij de balans op van zeven jaren dualise- ring in het lokale en provinciale bestuur. De staatssecretaris is erg positief: het nieuwe systeem van vergaderen slaat goed aan. De grootste klacht zou zijn dat de vergaderdruk te groot is geworden. Dat probleem zou echter verholpen kunnen worden door deze volksver- tegenwoordigers een grotere vergoeding te geven. Althans, daarvoor pleit het IPO, het interprovinciaal overleg, de belangenvereniging voor provinciale politici. Als Provinciale Statenleden meer geld krijgen dan kunnen zij ook meer vergaderen, lijkt de gedachte.

Een vreemde gedachte dat wel. Want tegelijkertijd voelen steeds meer burgers zich niet goed vertegen- woordigd door gemeenteraadsleden en de leden van de Provinciale Staten. Daar komt nog eens bij dat volgens een onderzoek van maart 2009 voor het blad *Binnen- landse Bestuur* van de gemeenteraadsleden 65 procent van mening is dat de wijze waarop het dualisme in hun gemeente tot uitvoering is gebracht, mislukt is. Ook veel

SP-ers die zowel het oude als het nieuwe systeem hebben meegemaakt, hebben stevige kritiek op het nieuwe systeem. Het systeem heeft de burger helemaal niet dichterbij de lokale en provinciale politiek gebracht. Sterker nog, in het nieuwe systeem wordt meer vergaderd en minder gereageerd op de ideeën en wensen van burgers. Gemeenteraden zijn veel tijd kwijt met het vergaderen in commissies en het controleren van de wethouder, waardoor er minder tijd overblijft om zelf de problemen van het dorp, de wijk en de stad op de lokale agenda te zetten. De dualisering lijkt in dit opzicht van volksvertegenwoordigers bureaucraten te maken.

Goede doelstellingen, maar een mislukt project

De doelstellingen waren niet het probleem. De dualisering van het gemeente- en provinciebestuur tracht de lokale politiek herkenbaarder te maken voor de burgers. Gemeenteraadsleden en Provinciale Statenleden zouden meer volksvertegenwoordiger moeten worden en de verschillen tussen machten van bestuur en controle zouden helderder over het voetlicht moeten worden gebracht. Daar is niets mis mee. De vraag is echter of dat met het dualistische systeem ook daadwerkelijk lukt. De commissie Leemhuis deed in opdracht van de regering onderzoek naar de dualisering van de gemeentepolitiek. In 2004, twee jaar na de invoering van het dualistische stelsel, concludeerde de commissie al dat dualisering niet geleid had tot betere herkenbaarheid van het lokale bestuur voor de burgers. Ook veel gemeenteraadsleden zijn er niet van overtuigd dat het nieuwe systeem nu daadwerkelijk beter is. Het dualistische systeem heeft er niet toe geleid dat het contact met de burger veel beter geworden is. Sterker nog, het contact met de burger lijkt eerder te lijden onder het nieuwe systeem. Zo bleek uit onderzoek van de landelijke griffiersvereniging dat veel gemeenteraadsleden in grote steden van de griffie verwachten dat zij helpt bij het onderhouden van burgercontacten. Op deze manier blijft er wel heel weinig over van het begrip “volksvertegenwoordiger” en lijkt het er meer op dat veel gemeenteraadsleden eerder bureaucraat geworden zijn dan dat zij een klankbord zijn van wat er in de samenleving gebeurt.

In plaats van duidelijkheid te creëren tussen wie waar verantwoordelijk voor is, heeft het nieuwe stelsel er vooral voor gezorgd dat de verhoudingen tussen college en raad slechter zijn geworden; vooral in grotere gemeenten heerst een wij-zij-denken. Als gevolg daarvan is de afgelopen jaren het aantal afgetreden wethouders fors gestegen. In 2008 vertrokken bijna tweehonderd wethouders, waarvan 122 om politieke redenen zoals een vertrouwensbreuk of een conflict. Het is zeer de vraag of het lokale bestuur hier nu echt beter van wordt of dat het wegsturen vooral leidt tot een bestuurlijke stoelendans die de continuïteit niet ten goede komt.

Roeien met de riemen die je hebt

De SP is vanaf het begin kritisch geweest over de mogelijkheden van het dualistische systeem. Ronald van Raak duidde al in 2005 de dualisering aan als “een koekoeksei, door de Haagse politiek gelegd in het nest van provincies en gemeenten”. Voor de burger is de

Ervaringen van gemeenteraadsleden en leden van de Provinciale Staten

Nico Heijmans, fractievoorzitter van de SP-fractie in Provinciale Staten van Noord-Brabant

Een van de doelen van invoering van het dualisme was het verbeteren van de relatie tussen burgers en bestuur en het geven van meer aandacht en tijd voor de volksvertegenwoordigende rol van raads- en Statenleden. Mijn ervaring is dat eerder het tegenovergestelde heeft plaatsgevonden. Door het dualisme is het aantal vergaderingen toegenomen, worden steeds meer raads- en Statenleden in beslag genomen door voorzitterschappen van commissies en werkgroepen en zijn er allerlei extra commissies en dergelijke in het leven geroepen. Mijn conclusie is dan ook dat er meer in het provinciehuis vergaderd wordt dan onder het monisme.

Sinds de invoering van het dualisme wordt er steeds meer gehandeld vanuit het collectief, als “wij, als Provinciale Staten”. Naar mijn idee is dit ten koste gegaan van de herkenbaarheid en het onderscheid tussen de verschillende fracties.

Daarnaast heb ik gezien dat er door het in het leven roepen van griffiers ten dienste van gemeenteraden en Provinciale Staten meer bureaucratie is ontstaan en ik ben ervan overtuigd dat de kosten enorm zijn toegenomen. Ik heb echter op geen enkele manier kunnen constateren dat het dualisme geleid heeft tot daadkrachtiger besluitvorming of het onafhankelijker functioneren van de verschillende fracties.

Paul Lempens, voormalig gemeenteraadslid in Weert, nu SP-Tweede Kamerlid

Als middel om de burger dichterbij de politiek en andersom te brengen heeft het zich niet bewezen, integendeel. De dualisering heeft in de gemeente Weert alleen maar geleid tot vergaderen en nog eens vergaderen. En dan bijna ook nog altijd over interne procedures en weet ik wat voor geklets nog meer. Aan de verhouding college-raad, coalitie-oppositie is totaal niets wezenlijks veranderd. Onder monisme (het vorige systeem) was er veel achterkamertjesoverleg van de coalitiepartijen. Onder dualisme is die situatie heilig verklaard. Het dualisme is een wassen neus. Uiteindelijk wordt de dienst uitgemaakt door de coalitie(partijen). Dat was zo, en dat is zo. Dualisme is het zoveelste voorbeeld van “we gaan het nu anders en daardoor beter doen” terwijl er in de praktijk niets ten goede verandert. Het zijn allerlei overbodige exercities van vernieuwingfetisjisten om de eigen meerwaarde te bewijzen, die niets opleveren maar ondertussen de gemeenschap alleen maar geld kosten.

Het enige positieve is dat we nu een griffier hebben, die raadsleden prima kan helpen waar bijvoorbeeld de juridische kennis tekortschiet of als raadsleden de weg of procedures niet weten. Maar die griffier had er ook zonder dualisme kunnen komen.

situatie er niet helderder op geworden. Burgers stemmen op politieke partijen en laten zich weinig gelegen liggen aan een scherpere scheiding tussen college en raad. Voor hen is het belangrijker om de verschillen tussen lokale politici op het netvlies te hebben dan te weten hoe de verhoudingen formeel precies zijn. En juist daar is de afgelopen jaren door de grootste partijen geen werk van gemaakt.

Maar daarmee is niet gezegd dat ook binnen het dualistische systeem raads- en Statenleden geen echte volksvertegenwoordigers kunnen zijn. Gemeenteraadsleden en Statenleden hebben hun eigen verantwoordelijkheid als het gaat om prioriteiten stellen en het actief verantwoording afleggen voor hun activiteiten als volksvertegenwoordiger. Geen enkele volksvertegenwoordiger is verplicht om klakkeloos de politieke agenda van gemeente of provincie te volgen. Het stellen van eigen prioriteiten en het werk maken van contact met de burger zijn zaken die iedere SP-er op welke plek dan ook zelf kan doen. Door vasthoudendheid op terreinen die er echt toe doen voor de burger, kunnen ook in het veranderde systeem nog steeds belangrijke politieke successen worden geboekt. Dat vraagt een eigen agenda en de kracht om dwars tegen de huidige gang van zaken in het contact met de burger centraal te stellen en niet te verworden tot een vergadertijger. Maar voor een partij die het werken van onderop, samen met de mensen, tot het belangrijkste handwerk rekent, is dat uiteindelijk een vanzelfsprekendheid, die door het dualistische systeem niet omver gegooid kan worden.

De grootste bezwaren tegen het huidige systeem

Hoewel de situatie voor 2002 ook niet perfect was, is een aantal zaken wel degelijk verslechterd. De drie belangrijkste punten op een rij:

1. Er wordt meer vergaderd dan vroeger. Lokale en provinciale politiek bestaan voor een steeds groter gedeelte uit het lezen van stukken. Daardoor komt het karakter van volksvertegenwoordiger onder druk te staan: in plaats van zelf onderzoek te doen naar wat er leeft, moet er zoveel vergaderd worden dat het eerste steeds meer in de knel komt.
2. Wethouders die niet uit de gemeente zelf komen, voelen de lokale situatie vaak slechter aan dan collega's die geworteld zijn in de stad of het dorp waar ze wethouder zijn. Sinds de invoering van de dualisering is het niet langer verplicht dat wethouders ook daadwerkelijk in de plaats wonen waar zij wethouder zijn. Dat leidt regelmatig tot extra spanningen.
3. Er wordt meer 'Den Haagje' gespeeld. In kleinere gemeenten is de strikte scheiding tussen het college en de gemeenteraad vooral kunstmatig, terwijl in grote steden de strikte scheiding tussen college en raad ertoe leidt dat er een soort wij-zij-sfeer ontstaat. Dit blijkt uiteindelijk niet bevorderlijk voor goede lokale politiek.

STADSREGIO ROTTERDAM, SMET OP DE STAATSINRICHTING

De Stadsregio Rotterdam (SRR) is een regionaal openbaar lichaam van 16 gemeenten in de omgeving van Rotterdam. Binnen de stadsregio wonen 1,12 miljoen inwoners. De SRR is in samenwerking met de gemeenten, provincie en het rijk verantwoordelijk voor volkshuisvesting, ruimtelijke ordening, mobiliteit, economie, groen, milieu en jeugdzorg. De regiораad is een niet duaal bestuur en bestaat uit 41 leden. Zij kiest uit haar midden een dagelijks bestuur (DB) van acht leden. De voorzitter van de stadsregio is de burgemeester van Rotterdam.

ARNOUT HOEKTRA
SP-fractievoorzitter
in regiораad SRR

De acht stadsregio's zijn ontstaan als gevolg van de politieke wens uit de jaren '90 om stedelijke gebieden onder te brengen in zogenaamde stadsprovincies. Het fenomeen van de stadsprovincie stierf echter een snelle dood en de stadsregio's kwamen onder de Wet gemeenschappelijke regelingen (Wgr+) te vallen. De plusregio's zijn daarmee een extra bestuurslaag in het huis van Thorbecke (het Nederlandse staatsbestel).

Bijna iedereen is het er over eens dat het democratische mandaat van de Stadsregio bijzonder ver te zoeken is. Aan de zetel- en dus machtsverdeling in de regiораad liggen geen verkiezingen ten grondslag; de raad wordt dus niet rechtstreeks door het volk gekozen. Op basis van het inwonertal krijgen de gemeenten een aantal zetels; de gemeenteraad benoemt de leden van de regiораad. Kandidaten kunnen zowel gemeenteraadsleden, wethouders als burgemeesters zijn. Hoewel de fracties op basis van partijen zijn georganiseerd is het zetelaantal niet afhankelijk van de verkiezingsuitslag, maar van de voorkeur van raadsmeerderheden. Het is dus voor raadscoalities mogelijk om andere partijen buiten de deur te houden. Het mandaat van raadsleden uit Rotterdam is tweemaal zo zwaar als dat van anderen maar Rotterdam heeft toch minder zetels dan het inwonertal toelaat.

Het verwarrende is dat de leden zowel hun politieke partij als hun gemeente vertegenwoordigen. Er is dus sprake van een dubbele pet: een raadslid wordt zowel door zijn partij als door de raad met een boodschap naar de regio gestuurd, en heeft ook naar beide verantwoording af te leggen. Een wethouder of burgemeester moet daarnaast ook nog het belang van het college bewaken. Een DB-lid heeft het helemaal zwaar, dat moet namens vier lagen keuzes maken(!). Wat te doen wanneer deze belangen botsen is onduidelijk en dus gevoelig voor conflicten.

In de regiораad lopen raadsleden, wethouders en burgemeesters door elkaar heen, zonder dat er rekening is gehouden met de verdeling hiervan. Het is dus bijzonder onduidelijk wie welk belang dient, en voor een buitenstaander vrijwel onmogelijk om de beweegredenen van leden helder te krijgen.

Het is goed om regionaal samen te werken. Het is praktisch wanneer buslijnen een regionale logica kennen en verstandig om op regionale schaal een balans in de woonruimteverdeling te vinden. Heel veel zaken kan de provincie echter afhandelen, laten we die vooral bij de provincie laten. De stadsregio zoals deze nu bestaat is eigenlijk nooit zo bedoeld. Het is een halffabriek van eerdere kabinetten dat nooit is afgebakken, bij het huidige kabinet bestaat ook geen ambitie om dat alsnog te doen. Er moet dus een keuze worden gemaakt. Of we gaan op een alternatieve manier verder of we doeken de Wgr+ op.

Wanneer we de stadsregio in stand willen houden is een groot aantal vernieuwingen nodig. Als de stadsregio als zelfstandige bestuurslaag wil

verdergaan, dan zal deze ook rechtstreeks door het volk moeten worden gekozen. Je moet je dan afvragen of je de provincie en de waterschappen naast deze stadsregio wil handhaven.

Het ligt meer voor de hand om de huidige regionale besturen af te schaffen. Laten we gewoon de bevoegdheden weer teruggeven aan de provincie en het overleg aan de onderlinge raden en colleges overlappen. Eenvoudig, maar succesvol.

DE KONING EN DE DEMOCRATIE

In 1813 werd Nederland een monarchie en in 1815 een koninkrijk, nadat de Noordelijke Nederlanden eeuwenlang een republiek waren geweest. In 1919 werd Nederland een democratie, doordat het algemeen kiesrecht werd ingevoerd. In 2009 bijten beide staatsvormen elkaar nog steeds. In de nabije toekomst zal een nieuwe koning aantreden. Dit is een mooie gelegenheid om de monarchie te moderniseren en aan te passen aan de eisen van de democratie. Door de koning te ontslaan van zijn politieke taken en Willem-Alexander en Maxima een ceremoniële functie te geven.

RONALD VAN RAAK
SP-Tweedekamerlid

De SP is voor een gekozen staatshoofd, zo staat te lezen in ons beginselprogramma *Heel de Mens*. Daarvoor moeten we de Grondwet veranderen en dat kan alleen met de steun van tweederde van de Tweede en de Eerste Kamer. En daarvoor moet steun zijn van de bevolking, die nog steeds veel waardering heeft voor de Oranjes. Dankzij die populariteit zal de monarchie waarschijnlijk nog lang bestaan. Maar dit betekent niet dat alles hetzelfde moet blijven. De monarchie is hard toe aan modernisering. Gebrek aan openheid zorgt steeds voor gedoe over geld, over het onderhoud van het privé-schip van koningin Beatrix en over declaraties van privé-vluchten van leden van het Koninklijk Huis. Kamerbrede kritiek was er op de hulp die de koningin bood aan familieleden om via belastingparadijzen buitenlandse belastingen te ontwijken.

Schoon schip

Vorig jaar bleek dat de begroting van het Koninklijk Huis een rommeltje is, omdat allerlei kostenposten zijn weggestopt bij andere begrotingen. Na aanhoudende kritiek van onder meer de SP heeft de minister-president beloofd schoon schip te maken. In september 2009 zal voor het eerst een begroting worden gepresenteerd waarin de werkelijke kosten van het Koninklijk Huis zijn opgenomen, vermoedelijk ongeveer 120 miljoen euro. Voor het eerst in de geschiedenis

kan de Tweede Kamer dan werkelijk haar controlerende taak uitoefenen. Leden van het Koninklijk Huis betalen geen loon- of inkomstenbelasting, vermogensbelasting of successiebelasting. Zij betalen ook geen accijnzen of douanerechten. Het zou goed zijn als leden van het Koninklijk Huis gewoon belastingplichtig worden. Het Koninklijk Huis ligt ook regelmatig onder vuur vanwege bemoeienis met de politiek. Koningin Beatrix blijkt een groot voorstander van de huidige Europese eenwording, terwijl een meerderheid van de bevolking daar veel kritischer over is. Maxima kreeg kritiek vanwege opmerkingen over de Nederlandse identiteit, Willem-Alexander vergaloppeerde zich met opmerkingen over het Videla-regime in Argentinië waar zijn schoonvader Zorreguieta deel van uitmaakte. Kritiek was er ook op de bemoeienis van koningin Beatrix met benoemingen, bijvoorbeeld van de president van de Algemene Rekenkamer, en zelfs met het functioneren van ambassadeurs.

Geen politiek

Het staatshoofd is volgens de Grondwet onderdeel van de regering. 'De Koning is onschendbaar; de ministers zijn verantwoordelijk.' Dit betekent dat de ministers in het parlement verantwoording moeten afleggen voor het optreden van het staatshoofd. Als leden van het Koninklijk Huis zich uitlaten over actuele politieke kwesties, kan dit ministers in de problemen brengen. De koningin is voorzitter van de Raad van State, die de regering adviseert over wetten. Daarnaast ondertekent zij ook alle wetten. De koningin ondertekent bovendien het besluit om het parlement te ontbinden. De SP vindt dat dergelijke politieke taken niet thuishoren bij een niet-gekozen staatshoofd. Deze zaken zijn vastgelegd in de Grondwet en kunnen alleen worden veranderd als daarvoor een tweederde meerderheid is in de Tweede en de Eerste Kamer. Die is er op dit moment

nog niet.

Naast de in de Grondwet verankerde taken heeft het staatshoofd een aantal politieke taken die veel gemakkelijker kunnen worden opgeheven. Na verkiezingen benoemt de koningin de (in)formateur, waardoor zij invloed heeft op de samenstelling van de regering. Dit is een benoeming die beter door de Tweede Kamer kan worden gedaan. De minister-president voert wekelijks politiek overleg met de koningin. Dat is onnodig. De koningin leest ook elk jaar de troonrede voor, dat kan beter door de minister-president zelf worden gedaan. De minister-president bepaalt uiteindelijk ook hoe groot de politieke ruimte is voor het staatshoofd. Hij is immers politiek verantwoordelijk voor het optreden van de koningin, Willem-Alexander en Maxima.

De politieke taken van het staatshoofd zijn een erfenis van het verleden. In Zweden, waar de monarchie een veel langere traditie heeft dan in Nederland, is na het aantreden van de huidige koning Carl Gustav in 1975 een einde gemaakt aan de politieke monarchie. Hier heeft het koningshuis alleen een ceremoniële functie. Het gebrek aan politieke macht heeft het Zweedse Koningshuis geen kwaad gedaan, het is onverminderd populair bij de bevolking. Maar de verhoudingen zijn duidelijk. 'Als ik mij met de politiek zou bemoeien, zou iedereen mij dat onmiddellijk inpeperen. De media voorop. Ik probeer het niet eens', zei de Zweedse koning onlangs tijdens een bezoek aan Nederland (*de Volkskrant* 18 april 2009). En zo hoort het ook.

LOKALE DEMOCRATIE OF

Amsterdam	
inwoners	755.300
Aantal buurten	96
Aantal stadsdelen	14

De gemeentewet biedt sinds 1992 de mogelijkheid voor het instellen van deelgemeenten. Een deelgemeente is een tussenlaag tussen het gemeentelijk bestuur en de bevolking. In de praktijk bestaan alleen in de twee grootste steden deelgemeenten. Laurens Ivens uit Amsterdam en Kevin Levie uit Rotterdam vertellen over de ervaringen van hun afdeling met het verschijnen deelgemeente en de problemen waar zij tegen aan lopen. De naam van de bestuurslaag is in beide steden anders, maar er is ook een overeenkomst. De lokale democratie lijkt nauwelijks gediend bij dit bestel.

Laurens Ivens, afdelingsvoorzitter
SP-Amsterdam

‘Bestuur dicht bij de burger’, met die slogan wordt altijd duidelijk gemaakt dat Amsterdam stadsdelen nodig heeft. Een stad met ruim 750.000 inwoners is te groot voor slechts één gemeenteraad. De bevolking moet betrokken worden bij belangrijke besluiten over de buurt. Voor die betrokkenheid lijken de stadsdelen een goede uitkomst. Daarom heeft de Amsterdamse SP per stadsdeel een werkgroep. Zo zitten we dicht op de wijken.

Toch gaat het niet goed met de wijk-democratie. Al jaren geven de Amsterdammers in meerderheid aan af te willen van het stelsel van de 14 stadsdelen met 322 (deel) raadsleden en 49 bestuurders. Niet alleen wegens de hoge kosten, maar ook vanwege het trage stadsbestuur dat inwoners menigmaal van het kastje naar de muur verwijst. Ook ervaart men het als een probleem dat politieke partijen in de stad en in het stadsdeel soms verschillende standpunten hebben. Als SP willen we dat voorkomen. De inwoners moeten niet lastig gevallen worden met bestuurlijke speeltjes. Om te zorgen voor een goede afstemming komen onze 24 deelraadsleden en 6 gemeenteraadsleden elk kwartaal bij elkaar in de SP-fractieraad.

Het stadsbestuur wil nu naar een efficiënter bestuursmodel. Een aantal wethouders heeft onderzocht hoe het huidige stelsel efficiënter kan. Ze concludeerden dat er met minder stadsdelen beter gewerkt kan worden. Een logische uitkomst. Deze uitkomst roept wel de vraag op of het niet beter zou zijn om de stadsdelen op te heffen. De SP pleit daar al lange tijd voor. Zonder stadsdelen kunnen bestuurders zich niet meer achter elkaar verschuilen, worden mensen niet meer van het kastje naar de muur gestuurd en kan goedkoop en efficiënt beslist worden over de stad. Zo ver durft dit stadsbestuur niet te gaan. Ze veranderen slechts dit slecht-functionerend stadsdeelstelsel met 14 stadsdelen door een nieuw slecht-functionerend stelsel met 7 stadsdelen.

Meedoen op buurtniveau

De toekomstige stadsdelen hebben gemiddeld ruim 100.000 inwoners. Deze schaal is zo groot, dat het in strijd lijkt te zijn met het uitgangspunt van buurtgericht werken. Toch moet ook de SP de stap zetten richting deze grote stadsdelen. Wij zullen onze werkgroepen ook moeten vergroten. Alleen zo kunnen we op een begrijpelijke en overzichtelijke manier onze volksvertegenwoordigers in de stadsdelen aansturen. En op die manier zullen de mensen ons het makkelijkste kunnen vinden. Wel

voegt de SP hier een opdracht aan toe. De opdracht om buurtgericht te werken. Elke wijk bestaat namelijk weer uit een aantal buurten waar de mensen zich thuis voelen. De toekomstige grote stadsdelen zullen alle uit 1 tot 4 wijken bestaan met daarbinnen weer vele buurten. Als SP zullen we proberen wijkgericht te gaan werken om daarmee dicht bij de buurten te staan. En vooral in die buurten zullen we aan de slag gaan met alle mensen die daar verbeteringen willen, ongeacht hun politieke kleur. Juist deze wijkgerichte benadering is ook wat we voor ons zien om het stadsbestuur te verbeteren. Een centraal stadsbestuur dat de grote lijnen uitzet over de ontwikkeling van de stad. Met sterke politieke partijen erin die stevig aan de slag moeten. Maar daarnaast in alle wijken democratisch gekozen en aanspreekbare vertegenwoordigers. Niet langs politieke lijnen gekozen, maar gewoon door de bewoners van de wijk. Geen vertegenwoordigers die een mooi en goedverdienende baantje willen, maar mensen die zich willen inzetten om de leefbaarheid van de wijk te verbeteren. Op die manier gaan we als SP in Amsterdam nu aan de slag. Laten we hopen dat het stadsbestuur dit voorbeeld snel zal volgen.

LOKALE BUREAUCRATIE?

Rotterdam	
Inwoners	584.100
Aantal buurten	91
Aantal deelgemeenten	13 waaronder de Centrumraad en de Wijkraad Pernis

Kevin Levie, organisatiesecretaris
SP-Rotterdam

Rotterdam zal na de verkiezingen van 2010 veertien deelgemeenten tellen, met in totaal 300 deelraadsleden en dagelijks bestuurders. De Rotterdamse deelgemeenten hebben slechts weinig formele bevoegdheden; deze liggen vooral op het gebied van welzijn en buitenruimte. Over veel andere onderwerpen, van veiligheid tot economie, praten ze wél. Jaarlijks geven de deelgemeenten ongeveer 300 miljoen euro uit. Daarvan liggen de meeste uitgaven al vast. Slechts over enkele miljoenen beslissen de deelraden. De salarissen van deelraadsleden en -bestuurders kosten ongeveer tien miljoen. De overhead van het deelgemeentebestel, inclusief ambtenaren, kost ongeveer veertig miljoen per jaar. Bijna zeventig euro per inwoner voor een systeem waar niemand om heeft gevraagd en waar mensen die actief willen zijn in hun buurt vaak mee botsen. Van de Rotterdammers is 74 procent ontevreden over de mate waarin burgers worden betrokken bij beslissingen, rapporteerde het gemeentelijk onderzoeksbureau in maart 2006. In het Oude Westen protesteerden onlangs honderden bewoners tegen plannen van de Centrumraad om het opbouwwerk uit de wijk te halen. In Crooswijk boycotten bewoners de deelgemeente omdat deze probeert om bewonersorganisaties het werk onmogelijk te maken. De deelgemeente Hillegersberg-Schiebroek is de voornaamste aanjager van plannen om ruim drieduizend woningen in de wijk te slopen zonder oog te hebben voor de bewoners. Overal in de stad klagen

bewoners dat de deelgemeente ze juist tegenwerkt. De schaalgrootte van de deelgemeenten – de meeste hebben tussen de 40.000 en 90.000 inwoners – is kunstmatig en vaak een willekeurige samenvoeging van de 91 Rotterdamse buurten, die onderling grote verschillen kennen.

Een kleine stap op de goede weg

Het Rotterdamse college presenteerde onlangs voorstellen om 'het bestuursmodel te verbeteren'. Het constateert net als de SP dat 'het huidige bestuursmodel relatief traag en omvangrijk' is. De deelgemeenten moeten werken binnen strikte stedelijke kaders. De 'Coolsingel' neemt meer regie over wat er in de wijken gebeurt en hoe bewoners daarbij worden betrokken. Voortaan kunnen deelgemeenten verschillend georganiseerd zijn, bijvoorbeeld monistisch in plaats van dualistisch. Het aantal deelraadsleden wordt met dertig procent teruggebracht, en ook het aantal bestuurders vermindert. Tegelijkertijd wordt de deelraadsvergoeding verhoogd met vijftienvijf procent. Een deelraadslid in Prins-Alexander krijgt straks net zoveel als een gemeenteraadslid in Delft of Leeuwarden – met slechts twintig procent van de taken. Een aantal voorstellen zal de SP steunen, maar de aanpassingen zijn een druppel op een gloeiende plaat. Willen we de Rotterdammers meer te zeggen geven over hun stad, dan moeten de deelgemeenten worden afgeschaft. Niemand is tegen stadswinkels op verschillende plekken in de stad, maar democratie is meer dan 'gebiedsgericht werken' of 'goede service en dienstverlening'. De SP wil dat bewoners zelf

kunnen beslissen over hoe hun buurt en stad zich ontwikkelen. Dat kan bijvoorbeeld in niet-partijpolitieke wijkraden, die daadwerkelijk een afspiegeling vormen van de bewoners van de wijk en die regelmatig kunnen worden vervangen als de wijkbewoners dat nodig vinden. Voor belangrijke kwesties die de hele wijk aangaan, zou het bovendien mogelijk moeten zijn referenda te organiseren. En het belangrijkste: actieve bewoners moeten door de gemeente worden gestimuleerd in plaats van gefrustreerd, en bewoners moeten op alle terreinen worden betrokken bij plannen – ook bijvoorbeeld als het gaat om de sloop van woningen of om de veiligheid in de wijk.

Verkiezingen 2010

Deelname aan de deelraadsverkiezingen in 2010 heeft geen prioriteit voor de Rotterdamse SP: het politieke werk onder bewoners vinden we belangrijker. In veel deelgemeenten hebben we voldoende actieve leden, maar die voeren liever actie dan in een deelraad zitting te nemen. Daarom doet de SP waarschijnlijk in de meeste deelgemeenten niet mee aan de verkiezingen. We maken ons overal in de stad samen met buurtbewoners sterk tegen zaken als de sloop van woningen en de plaatsing van een zendmast of voor de terugkeer van een bus, het openhouden van een sporthal, en voor een veilige oversteekplaats. Soms met tegenwerking van de deelraad, soms met steun van de deelraad. Dat werk is meestal veel zinvoller dan koste wat het kost willen plaatsnemen in parlementen die het negeren van bewoners vaak legitimeren.

HOE GROOT IS EEN PROVINCIE?

Tekst: Erik de Vries, medewerker Binnenlandse Zaken van de Tweede Kamerfractie

In het verkiezingsprogramma *Een beter Nederland voor hetzelfde geld* staat dat de SP kleinere provincies wil. Deze kunnen een einde maken aan het bestuurlijke geknutsel in Nederland.

Het is 2030. We leven in een land met twee bestuurslagen: het Rijk, en de twaalf gemeenten. Waar zijn de provincies gebleven? Aan het begin van de 21e eeuw was decentralisatie het toverwoord. Dat wil zeggen: taken die eerst werden uitgevoerd door het Rijk, gingen naar de gemeenten. Maar er zat een flinke adder onder het gras. De decentralisatie was ook stiekem een bezuiniging. Gemeenten moesten meer gaan doen, maar met minder geld. Bijvoorbeeld op het gebied van maatschappelijke ondersteuning, werk en bijstand en zorg voor gehandicapten. Gemeenten hadden daar een creatieve oplossing voor: zij gingen onderling meer samenwerken, of fuseren met andere gemeenten. Zo ontstonden steeds grotere gemeenten, die steeds verder van de mensen af kwamen te staan.

De juiste schaal?

Terug naar 2009. Ook nu staat de menselijke maat onder druk. Het bestuur staat ver van de mensen en inwoners zijn het gevoel kwijt dat het gaat om hun buurt, hun wijk, hun gemeente. Op basis van de Wet gemeenschappelijke regelingen (Wgr) worden steeds meer democratische vormen van verlengd lokaal bestuur gevormd. Gemeenten worden nog steeds onnodig samengevoegd. Bovendien is er een nieuwe bestuurslaag georganiseerd tussen gemeenten en provincies: de veiligheidsregio. Veel van deze maatregelen worden genomen omdat de gemeente en de provincie voor de oplossing van problemen niet de juiste 'schaal' zouden zijn.

De gemeenten zijn soms te klein, de provincies zijn vaak te groot. Met de invoering van bestuurlijke regio's

wordt bestuurlijk geknutseld, in plaats van gezocht naar duurzame oplossingen. Kleinere provincies kunnen een oplossing zijn. Sommige provincies lijken groot genoeg, zoals Friesland, Drenthe en Zeeland. Hier

hebben mensen ook een gevoel bij hun provincie. In andere provincies, zoals Noord-Holland, Zuid-Holland en Utrecht, hebben inwoners niets met hun provincie en hebben grote steden en regiobesturen rondom die steden een deel van de taken van de provincie overgenomen. Opdeling van deze grote provincies leidt tot een kleiner tussenbestuur, dat beter de problemen kan aanpakken die de gemeentegrens overschrijden.

Takenpakket

Provincies hebben een aantal klassieke taken, bijvoorbeeld op het gebied van ruimtelijke ordening, het openbaar vervoer en het toezicht op gemeenten. De afgelopen jaren hebben provincies ook allerlei nieuwe taken naar zichzelf toegetrokken, op

Een band, een CD, een DVD, een ambassadeur, een film en een ware Tour. Nee, we hebben het niet over Marco Borsato, maar over een provinciebestuur. Al deze dingen dienden ter ondersteuning van het aanvalsplan op de daklozen in Gelderland. Vier jaar, honderdduizenden euro's, verschillende onderzoeken, actieplannen en deelprojecten later wordt vastgesteld dat geen enkele dakloze onderdak is geholpen, het aantal daklozen in de steden verder is toegenomen en steden zelf minder geld hebben voor de opvang van dak- en thuislozen.

het gebied van sociale veiligheid, integratie en zelfs daklozenzorg. De bemoeienis van provincies botst soms met de verantwoordelijkheid van gemeenten. Provincies moeten terug naar de basis en zich vooral bezighouden met ruimtelijk-economisch beleid en toezicht. Taken als zorg en welzijn horen eigenlijk bij de gemeenten, of bij het Rijk. In de jeugdzorg bijvoorbeeld kan de vrijwillige hulpverlening naar de gemeenten, en kunnen de gedwongen trajecten weer onder landelijke verantwoordelijkheid worden gebracht.

Differentiatie

Zeeland of Friesland zijn onvergelykbaar met Noord- of Zuid-Holland. Toch hebben provincies op dit moment precies dezelfde taken. Provincies zouden de mogelijkheid moeten hebben om op een verschillende manier invulling te geven aan die taken. We moeten er bijvoorbeeld voor durven kiezen om in een provincie met veel grote gemeenten meer taken neer te leggen bij die gemeenten, terwijl we dezelfde taken in een gebied met kleinere gemeenten juist kunnen overlaten aan de provincie. Denk bijvoorbeeld aan de jeugdzorg.

Voor veel zaken hebben gemeenten de laatste jaren samenwerking met elkaar gezocht. Ook over provinciegrenzen heen. Samenwerking tussen gemeenten is goed, maar vaak ook geboren uit nood, omdat gemeenten taken zelf niet meer aan kunnen. Met een kleinere provincie is dit niet meer nodig. Taken die gemeenten boven het hoofd groeien, zouden daar ondergebracht kunnen worden. Denk bijvoorbeeld aan onderdelen van de Wet maatschappelijke ondersteuning.

Grotere gemeenten?

Er is een vreemde paradox in het lokale bestuur. Dit bestuur moet zo

In Limburg heeft het CDA een leuke truc gevonden bij de waterschapsverkiezingen. Zij doen, zonder vermelding van de eigen naam, met maar liefst negen verschillende lijsten mee. Dat is mogelijk doordat zij negen 'verschillende' stichtingen hebben opgericht met elk hetzelfde CDA bestuur en dezelfde CDA statuten. Allemaal hebben ze 'waterbelang' in de naam en allemaal hanteren ze hetzelfde verkiezingsprogramma. Hoezo kiezersbedrog?

dicht mogelijk bij de mensen worden georganiseerd. Daartoe worden steeds meer taken bij de gemeenten gelegd. Kleine gemeenten hebben steeds meer moeite om al die nieuwe taken uit te voeren. Daarom maken we grotere gemeenten, die echter verder van de mensen af staan. We willen zaken meer op lokaal niveau organiseren, maar daarvoor zijn grotere gemeenten nodig. Waardoor het bestuur niet dichter, maar verder van de mensen komt te staan. Gemeenten worden niet samengevoegd omdat de inwoners dat willen, maar omdat gemeenten worden overladen met uitvoeringstaken. Voorkomen moet worden dat er, zoals nu in Friesland dreigt te gebeuren, straks één gemeente komt met bijna 70 kernen.

Ondemocratische regio's?

Kleinere provincies zijn niet nieuw, want voor een deel bestaan ze al. De politie opereert in 25 regio's. Ook de nieuwe veiligheidsregio's, samenwerkingsverbanden van politie, brandweer, geneeskundige hulpdiensten en gemeenten, hebben die omvang. Sommige regio's volgens de Wet Gemeenschappelijke Regelingen hebben al bijna de schaal van een kleine provincie. Nadeel van de huidige regionale bestuursorganen is dat ze niet rechtstreeks worden gekozen. Er is sprake van een getrapte democratie: gemeenteraden

sturen afgevaardigden, die over het algemeen de mening van de gehele gemeenteraad moeten vertegenwoordigen. Kleine provincies zijn een alternatief voor de ondemocratische regio's en andere samenwerkingsverbanden en hebben als voordeel dat zij direct democratisch worden gecontroleerd door Provinciale Staten.

Waterschappen

In tegenstelling tot de regio's worden de besturen van de waterschappen wel direct gekozen, maar de laatste verkiezingen in november waren opnieuw geen succes. Ondanks het feit dat veel politieke partijen aan deze verkiezingen deelnamen, bleef de opkomst met 24 procent bedroevend laag. De waterschappen doen belangrijk werk, maar hebben niet een eigen bestuur nodig. Waterschappen kunnen we bestuurlijk beter onderbrengen bij de (kleinere) provincies, die ook nu al belangrijke politieke besluiten over de waterhuishouding nemen. De mensen van het waterschap kunnen zich dan vooral bezighouden met het uitvoeren van dat waterbeleid.

Hoe groot is een provincie?

Blijft over de vraag: hoe groot is een kleine provincie? Provincies als Zeeland, Friesland en Drenthe lijken een goede bestuurlijke schaal te hebben. Andere provincies kunnen beter worden opgedeeld. Deze kleinere provincies kunnen een oplossing bieden voor de almaar grotere gemeenten, kunnen ondemocratische samenwerkingsverbanden overbodig maken en lijken ook een goede schaal voor de waterschappen en de veiligheidsregio's. De kleine provincies zouden de indeling kunnen volgen van de 25 veiligheidsregio's. Maar de vaststelling van de precieze grootte lijkt me een mooi onderwerp voor onze provinciale volksvertegenwoordigers.

Na verzet van onder meer de SP is de voorgenomen samenvoeging van Abcoude, De Ronde Venen, Breukelen en Loenen door de Tweede Kamer tegengehouden. De nieuwe gemeente Vecht en Venen zou 66.000 inwoners krijgen, verdeeld over 19 kernen. De bevolking is tegen deze herindeling, drie van de vier gemeenten zijn tegen, maar de provincie Utrecht drukte deze herindeling

toch door. Staatssecretaris Bijleveld moet nu een nieuw plan opstellen dat wel kan rekenen op voldoende steun van de betrokken gemeenten. In het verleden zijn discussies gevoerd over de vraag of alle gemeenten minimaal 10.000 inwoners moesten hebben. Nu worden gemeenten gemaakt met 40.000 inwoners, zoals in Noord-Limburg, en zijn er zelfs plannen voor gemeenten met meer dan

60.000 inwoners, zoals in Utrecht. Maar waarom wordt alleen gesproken over een minimumgrootte? En niet over een maximumgrootte? Dan kunnen we ook de optie openhouden om gemeenten weer op te delen. Daar waar samenvoegingen ongelukkig hebben uitgepakt, moet de mogelijkheid bestaan om gemeenten - als de inwoners dit willen - weer te splitsen.

BESTUURLIJKE INDEL

Nederland kent volgens de Grondwet drie bestuurslagen: Rijk, provincies en gemeenten. In de praktijk zijn het er echter veel meer. Een inwoner van Rotterdam bijvoorbeeld heeft te maken met zeven bestuurslagen: de deelgemeente, de gemeenteraad, de regio, de provincie, het waterschap, het Rijk en Europa. Wat doen de landelijke besturen?

25 POLITIEREGIO'S

- 1 Groningen
- 2 Fryslân
- 3 Drenthe
- 4 IJsselland
- 5 Twente
- 6 Noord- en Oost-Gelderland
- 7 Gelderland-Midden
- 8 Gelderland-Zuid
- 9 Utrecht
- 10 Noord-Holland-Noord
- 11 Zaanstreek-Waterland
- 12 Kennemerland
- 13 Amsterdam-Amstelland
- 14 Gooi en Vechtstreek
- 15 Haaglanden
- 16 Hollands Midden
- 17 Rotterdam-Rijnmond
- 18 Zuid-Holland-Zuid
- 19 Zeeland
- 20 Midden- en West-Brabant
- 21 Brabant-Noord
- 22 Brabant-Zuidoost
- 23 Limburg-Noord
- 24 Limburg-Zuid
- 25 Flevoland

De deelgemeente

Een deelgemeente is de laagste bestuurslaag. In artikel 87 van de Gemeentewet is sinds 1992 geregeld dat een gemeentebestuur een aantal deelgemeenten kan instellen. Deelgemeenten hebben meestal een eigen volksvertegenwoordiging, de deelgemeenteraad of kortweg deelraad geheten (vergelijkbaar met de gemeenteraad), en hebben vaak ook een dagelijks bestuur (vergelijkbaar met het college van burgemeester en wethouders). Momenteel beschikken alleen de gemeenten Amsterdam en Rotterdam over deelgemeenten, die ze in Amsterdam deelraden noemen.

De gemeente

De Gemeentewet uit 1851 regelt het bestuur van de gemeenten. De oorspronkelijke wet werd gemaakt door Thorbecke als uitvloeisel van de Grondwet van 1848. Met deze wet kwam een einde aan het wettelijke onderscheid tussen steden en dorpen, en vervielen de laatste privileges voor steden. Sinds die tijd kennen we dus nog slechts gemeenten. Begin 2009

telde ons land 441 gemeenten tegen 1.121 in 1900.

Het bestuur is in handen van een door de bevolking gekozen gemeenteraad. In de woorden van artikel 125 van de Grondwet: "Aan het hoofd van de provincie en de gemeente staan provinciale staten onderscheidenlijk de gemeenteraad." De gemeenteraad blijft in principe vier jaar in stand. Begin 2009 waren er 9.953 raadsleden actief.

Het uitvoerende bestuur wordt uitgeoefend door burgemeester en wethouders (B&W). De Burgemeester wordt door de kroon benoemd en de wethouders worden aangesteld na collegeonderhandelingen tussen de partijen in de gemeenteraad. Sinds de invoering in 2002 van een zogenaamd duaal bestuur heeft een wethouder geen zitting meer in de gemeenteraad en zijn de verhoudingen tussen raad en college strikt gescheiden. Het college van B&W bestuurt de gemeente op basis van een door de raad geformuleerde taakstelling. De raad controleert vervolgens de uitvoering van het bestuur.

De veiligheidsregio

Gemeenten hebben de mogelijkheid om samen te werken via de Wet gemeenschappelijke regelingen (Wgr). Een voorbeeld hiervan is de veiligheidsregio. Hiervan zijn er 25 en ze zijn gelijk aan de politieregio's. De veiligheidsregio voert gemeenteverschrijdende taken uit op het gebied

van veiligheid, vooral bij een ramp. Onlangs nam de Tweede Kamer een voorstel van de SP aan waardoor de voorzitter van de veiligheidsregio, de burgemeester van de grootste gemeente, na een ramp op verzoek van de gemeenteraad verantwoording moet afleggen over het optreden van de veiligheidsregio.

De stadsregio

Naast de samenwerking op grond van de Wgr zijn er in Nederland acht regio's waarin gemeenten nog verder gaan, de zogenaamde Wgr+ regio's. Het gaat hier om een verplichte samenwerking tussen de gemeenten. Bevoegdheden op het gebied van ruimtelijke ordening, verkeer en vervoer zijn door gemeenten aan deze bestuurslaag gegeven. Ook hier is weer sprake van getrapte democratie: de gemeenteraad laat haar vertegenwoordiger in de regiораad een bepaald standpunt innemen. In de regiораad beslist de meerderheid. Zowel de regio's in het kader van de Wgr als de Wgr+ regio's hebben geen eigen verkiezingen. De SP is voor afschaffing van deze ondemocratische organen, die vervangen zouden kunnen worden door kleinere provincies.

Het waterschap

Nederland kent 27 waterschappen. Deze hebben taken op het gebied van de waterkering, waterkwantiteitsbeheer en waterkwaliteitsbeheer. Daarnaast kunnen ook andere taken aan het waterschap worden toevertrouwd, zoals wegenbeheer en vaarwegenbeheer. Dit zijn taken die in principe aan gemeenten of provincies toebehoren, maar om reden van efficiency toch zijn ondergebracht bij de waterschappen. De waterschappen staan onder toezicht van de provincie. De waterschappen hebben eigen verkiezingen, waar sinds 2008 ook politieke partijen aan mogen deelnemen. De SP wil de

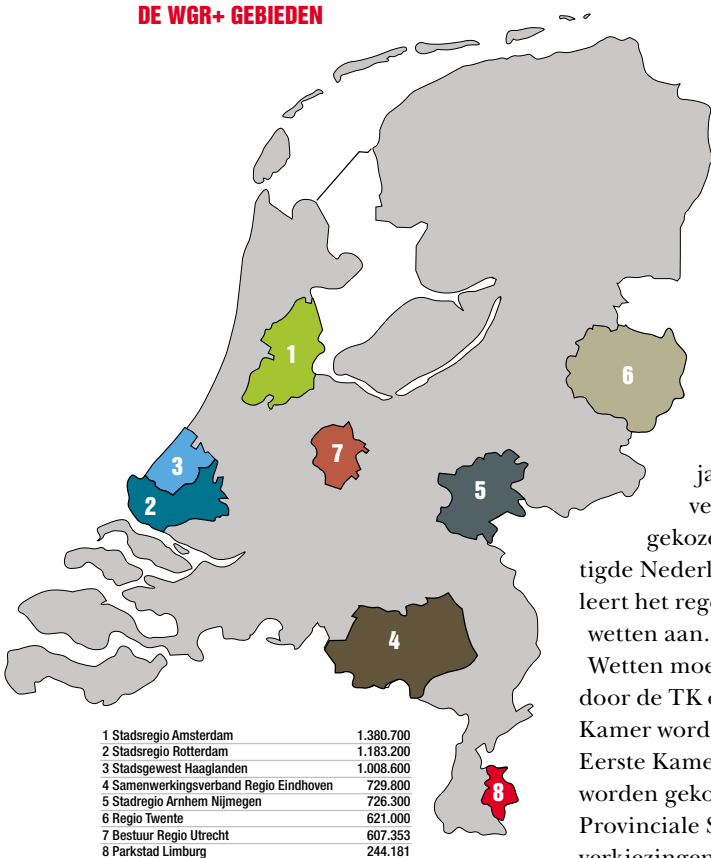
ING VAN NEDERLAND

besturen van de waterschappen opheffen en de uitvoeringsorganisaties onderbrengen bij de provincies.

De provincie

Provincies houden zich bezig met zaken die te groot zijn voor gemeenten, maar te klein voor het landsbestuur. Deze zaken liggen vooral op het terrein van de ruimtelijke ordening, maar ook welzijn en economie. Daarnaast houden de provincies toezicht op de gemeentelijke begrotingen.

DE WGR+ GEBIEDEN

Het bestuur van de provincies wordt gevormd door Provinciale Staten (PS). Deze worden eens in de vier jaar gekozen door de bevolking. PS stellen het beleid vast en zien toe op de uitvoering.

Het dagelijks bestuur wordt uitgeoefend door het college van Gedeputeerde Staten (GS). PS kiezen de gedeputeerden voor een periode van vier jaar. Zij treden tegelijk af met de leden van Provinciale Staten. In het kader van het dualisme zijn sinds maart 2003 gedeputeerden geen lid

meer van de Provinciale Staten. Voorzitter van het college is de Commissaris van de Koningin die door de kroon voor zes jaar wordt benoemd en in Limburg gouverneur heet. GS hebben als voornaamste taak het voorbereiden en uitvoeren van besluiten van Provinciale Staten; ze zijn verplicht hierover inlichtingen te geven aan PS.

De landelijke overheid

De regering bestaat uit de Koning en de ministers (de kroon). De Koning is een erfelijke functie. De ministers vormen de ministerraad. De ministers samen met de staatssecretarissen worden het kabinet genoemd. De ministers worden aangesteld na overleg tussen de politieke partijen die in de Tweede Kamer (TK) zitten. De TK heeft 150 leden, die eens in de vier jaar in rechtstreekse verkiezingen worden gekozen door alle kiesgerechtigde Nederlanders. De TK controleert het regeringsbeleid en neemt wetten aan.

Wetten moeten na goedkeuring door de TK ook nog door de Eerste Kamer worden goedgekeurd. In de Eerste Kamer zitten 75 leden die worden gekozen door de leden van Provinciale Staten in getrapte verkiezingen.

Het koninkrijk der Nederlanden

Vanuit de geschiedenis waarin Nederland een groot koloniaal rijk had, veranderde er na de Tweede Wereldoorlog nogal wat. Indonesië vocht zich vrij, waarna in 1954 het Statuut voor het Koninkrijk der Nederlanden tot stand kwam. Suriname en de

Nederlandse Antillen kregen beide de status van land en daarmee o.a. autonomie op het gebied van binnenlands bestuur. Nederlands Nieuw-Guinea maakte ook deel uit van dat koninkrijk.

In 1962 kwam Nieuw-Guinea onder VN-bewind, om in 1963 door Indonesië te worden ingelijfd. In 1975 trad Suriname uit het Koninkrijk en werd een onafhankelijke republiek. In 1986 kreeg Aruba, tot dan toe onderdeel van de Nederlandse Antillen, de status aparte en werd een zelfstandig land binnen het Koninkrijk. Sindsdien bestaat het Koninkrijk der Nederlanden uit drie landen: Nederland, de Nederlandse Antillen en Aruba.

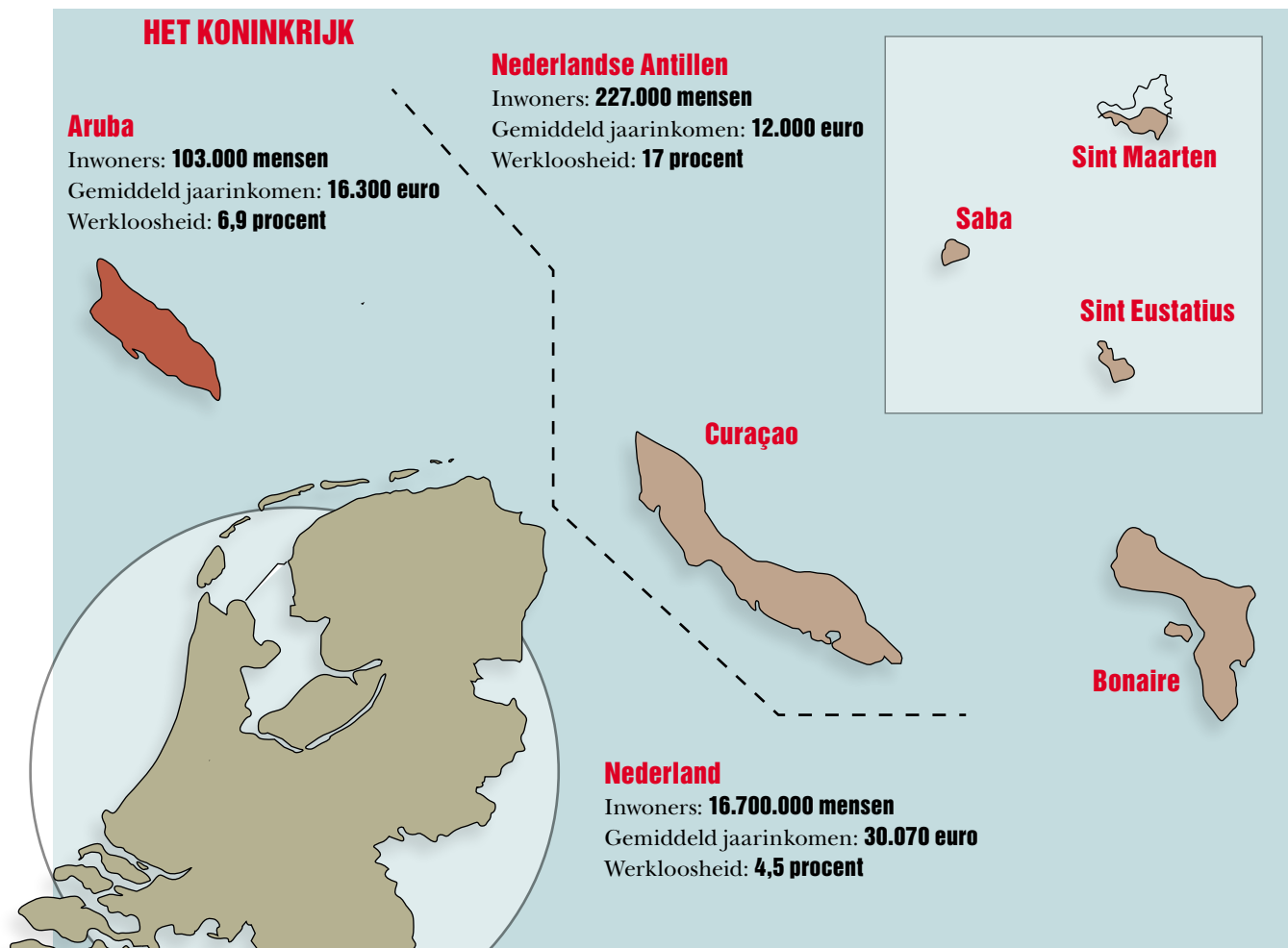
De Koninkrijksregering is: de Koning en de ministerraad van het Koninkrijk. De Ministerraad van het Koninkrijk is de Nederlandse ministerraad aangevuld met door de landsregeringen van de Nederlandse Antillen en Aruba benoemde gevolmachtigd ministers. Het koninkrijk kent geen parlementaire vertegenwoordiging.

WATERSCHAPSKAART

HOE VERDER MET DE ANTILLEN?

Nederland moet 1,7 miljard euro betalen om de schulden van de Nederlandse Antillen te saneren. Daarbovenop moet ook veel worden geïnvesteerd, in onderwijs, zorg en veiligheid. De SP is daar graag toe bereid, om zo de eilanden een nieuwe start te geven. Een voorwaarde is wel dat al dit geld goed wordt besteed. Het bestuur op de Antillen moet worden versterkt en de corruptie worden bestreden. Bovendien moeten de eilanden zorgen voor meer eigen inkomsten, bijvoorbeeld door rijke buitenlanders en multinationale ondernemingen normale belastingen te laten betalen.

SP-Tweede Kamerlid Ronald van Raak legt uit hoe het staat met de onderhandelingen tussen de Nederlandse Antillen en Nederland over de nieuwe staatkundige verhoudingen en de voorwaarden voor de schuldkwijtschelding. Na de

moeilijke scheiding van Indonesië en Suriname moeten we volgens hem voorkomen dat we opnieuw een voormalige kolonie aan zijn lot overlaten. Guido van Leemput, medewerker Buitenlandse en Antilliaanse Zaken van de Tweede Kamerfractie, doet verslag van zijn onderzoek naar de belastingpraktijken van de Amerikaanse oliemultinational NuStar op Sint Eustatius. Als dit soort bedrijven een klein

beetje belasting gaan betalen, kunnen de eilanden volgens hem de hoognodige investeringen zélf doen. Arnold Merkies, medewerker financiën van de Tweede Kamerfractie, schreef een persoonlijk verslag van een bezoek dat hij bracht aan enkele speciale economische zones op Curaçao. Hier wordt honderden internationale internetbedrijven de mogelijkheid geboden om belastingen te ontwijken.

WE BLIJVEN WORSTELLEN MET ONS KOLONIALE VERLEDEN

Tekst: Ronald van Raak

Op 15 mei hebben de inwoners van Curaçao in een referendum 'ja' gezegd tegen nieuwe bestuurlijke verhoudingen met Nederland. De eilanden Curaçao en Sint Maarten willen onafhankelijke landen worden binnen het Koninkrijk. De kleine eilanden Bonaire, Saba en Sint Eustatius worden als overzeese gemeenten onderdeel van Nederland. Ondanks het 'ja' van Curaçao hebben we nog een lange weg te gaan.

Nederland werd in de zeventiende eeuw een grote koloniale mogendheid. De Nederlandse Republiek stichtte handelsposten in Afrika, Azië en Amerika. De Vereenigde Oost-Indische Compagnie (VOC) bestuurde grote gebieden in het huidige Indonesië. De West-Indische Compagnie (WIC) bracht onder meer het huidige Suriname en de Nederlandse Antillen onder haar bestuur. In de twintigste eeuw maakte ons land een pijnlijk proces door van bevrijding. Vlak na de Tweede Wereldoorlog bevochten de mensen in Nederlands-Indië in twee oorlogen hun onafhankelijk van Nederland, waarna de verhoudingen flink bekoelden. In 1975 gaf Nederland wel alle steun aan de onafhankelijkheid van Suriname, maar het jonge land bleef met veel problemen achter en veel inwoners besloten hun toekomst te zoeken in Nederland.

Een gedwongen huwelijk

Het lag voor de hand dat ook de koloniën in het Caribische gebied onafhankelijk zouden worden, of aansluiting zouden zoeken bij een buurland, bijvoorbeeld Venezuela. De Nederlandse Antillen wilden echter onderdeel blijven van het Koninkrijk. Volgens het Statuut van het Koninkrijk, dat in

1954 is vastgelegd, kunnen de Nederlandse Antillen wel, maar kan Nederland niet uit dit gedwongen huwelijk stappen. De bestuurlijke verhoudingen binnen de Nederlandse Antillen zijn echter slecht. Aruba heeft zich in 1986 afgescheiden van de Nederlandse Antillen en is een autonoom land geworden binnen het Koninkrijk. Curaçao en Sint Maarten willen nu dat voorbeeld volgen. De kleinere eilanden Bonaire, Saba en Sint Eustatius willen als overzeese gemeenten (openbaar lichaam) direct aansluiting zoeken bij Nederland.

Een neoliberal paradijs

De Nederlandse Antillen zijn niet arm, maar er zijn wel veel arme Antillianen. Het gemiddelde inkomen per hoofd van de bevolking (ongeveer 12.000 euro per jaar) is hoger dan dat van Roemenië (ongeveer 8.250 euro). Maar de

sociale verschillen zijn erg groot. Op de Antillen wonen veel rijken, veelal buitenlanders, maar er zijn ook veel armen en werklozen. 30 procent van de bevolking moet rondkomen van minder dan 215 euro per maand. De Antillen zijn bovendien erg klein: Curaçao heeft ruim 140.000 inwoners, Sint Maarten ruim 40.000, Bonaire 12.000, Sint Eustatius 2.700 en Saba 1.500. Daarnaast zijn er veel illegalen: de Antillen liggen in een gebied met veel arbeidsmigratie. Bovendien gaan de eilanden gebukt onder geweld en criminaliteit en ze hebben te maken met internationale wapen- en drugs-handel en financiële criminaliteit. De Nederlandse Antillen zijn een

Foto: Artisan/Flickr

paradijs voor buitenlandse rijken en voor internationale bedrijven. De belastingmoraal is niet de onze en de belastinginning is slecht. Bovendien zijn er op de Nederlandse Antillen 15 speciale economische zones, waar honderden bedrijven zijn gevestigd die helemaal geen belastingen hoeven te betalen, met uitzondering van een vennootschapsbelasting (op winst) van twee procent - in Nederland is dit 25,5 procent.

Het toezicht door de overheid is vaak slecht. De SP strijdt al sinds 2003 tegen de vervuiling door de ISLA raffinaderij in Willemstad, de hoofdstad van Curaçao, waar de rook de volkswijken Otrabanda en Punda vergiftigt. Te veel bestuurders zijn cliëntelistisch: zij behartigen niet zozeer het algemeen belang, maar vooral het belang van de eigen familie of sociale groep. Het beleid is extreem neoliberal: veel publieke diensten worden overgelaten aan de markt. Arme mensen op de Antillen zijn gevangen in achterstand. De eilanden hebben veel schulden, waardoor te weinig wordt geïnvesteerd in onderwijs en gezondheidszorg. Lokale werknemers moeten concurreren met migranten uit Colombia, Cuba en Venezuela. Veel jongeren ontvluchten de eilanden en komen naar Nederland, waar ze door taalachterstand en gebrek aan opleiding echter evenmin een goede toekomst hebben.

Bemoeien we ons met de Antillen?

Staatssecretaris Bijleveld van Koninkrijksrelaties voert op dit moment onderhandelingen over nieuwe

staatkundige verhoudingen. Tijdens een rondetafelconferentie in november 2005 is afgesproken dat Nederland de eilanden gaat helpen om de schulden af te lossen. Daarvoor is maar liefst 1,7 miljard euro gereserveerd. Nederland wil ook helpen bij het doen van de nodige investeringen, in onderwijs en zorg en in politie en justitie. Om de eilanden een nieuwe toekomst te bieden is echter meer nodig. Afgesproken is dat de eilandbesturen deugdelijke begrotingen moeten maken en er onafhankelijk financieel toezicht komt. De corruptie wordt bestreden en er worden regels gesteld om vriendjespolitiek te voorkomen. De onderhandelingen verlopen tot nu toe stroef. De oorspronkelijke deadline van december 2008 is verstreken en ook de nieuwe streefdatum van eind 2009 zal niet worden gehaald. Een belangrijk punt van onenigheid is de vraag hoe ver de bemoeienis van Nederland moet gaan. De eilandbesturen stellen dat de Nederlandse Antillen binnen het Koninkrijk autonome landen zijn en geen verantwoording schuldig zijn aan Nederland. Volgens het Statuut van het Koninkrijk heeft Nederland echter een verantwoordelijkheid om de menselijke rechten en vrijheden, de rechtszekerheid en deugdelijkheid van bestuur op de eilanden te waarborgen (artikel 43). De Nederlandse regering is tot op heden heel terughoudend geweest om in te grijpen in het bestuur. De SP wil meer duidelijkheid wanneer de Nederlandse regering in de toekomst gebruik

gaat maken van dit middel.

Ingrijpen van Nederland is bijvoorbeeld nodig als dingen echt mis lopen. Zo moet snel een einde komen aan de vervuiling door de ISLA-raffinaderij, waardoor volgens een 'Strategische Oriëntatie Studie' van het eilandbestuur elk jaar mogelijk 18 doden vallen en duizenden mensen ziek worden. Nederland zou ook het beheer over de Bon Futuro ('Goede Toekomst') gevangenis op Curaçao moeten verbeteren, om een einde te maken aan de mensonterende omstandigheden waaronder mensen hier gevangen zitten. Op sommige gebieden is ook blijvende bemoeienis nodig, bijvoorbeeld in de bestrijding van corruptie en zelfverrijking. In juni 2007 protesteerde de SP met succes toen de leden van de eilandraad van Curaçao hun toch al riant vergoedingen met 50 procent wilden verhogen. In december 2008 wilden diezelfde politici zichzelf een riant pensioenregeling geven, een regeling die mede op aandringen van de SP teniet werd gedaan.

Wordt Nederland een belastingparadijs?

Een belangrijke voorwaarde voor hulp bij het wegwerken van de reusachtige schulden is voor de SP dat de eilanden zelf zorgen voor voldoende inkomsten. Dit betekent dat de belastingen die worden opgelegd ook daadwerkelijk moeten worden geïnd en een einde moet worden gemaakt aan de belastingvoordelen in de speciale economische zones. In februari van dit jaar steunde minister van Finan-

Foto: Michael Kooren/Hollandse Hoogte

Desenkadena monument ter herdenking van de slavenopstand van 1795 op Curaçao.

Foto: Richard Scoop/Flickr

ciën Wouter Bos het voornemen om de belastingparadijzen in Europa aan te pakken. Daarbij doelde hij op landen als Liechtenstein, Luxemburg en Zwitserland. PvdA-leider Bos kan zelf het goede voorbeeld geven door de speciale economische zones op de Nederlandse Antillen aan te pakken. Een kleine belastingverhoging voor deze belastingvrije zones op Curaçao, waar bedrijven nu bijna niets betalen, kan voorkomen dat dit eiland in de toekomst opnieuw in financiële problemen komt. Voor de belastingparadijzen op Bonaire en Sint Eustatius heeft de Nederlandse minister van Financiën een bijzondere verantwoordelijkheid, omdat deze eilanden onderdeel worden van ons land. Als Bos hier niet ingrijpt, krijgen we in de nabije toekomst belastingparadijzen op Nederlands grondgebied.

De 'BES'-eilanden Bonaire, Sint Eustatius en Saba zijn kleine en geïsoleerde eilanden, die als 'openbaar lichaam' onderdeel worden van Nederland. Als een soort overzeese gemeenten, waarvoor bijzondere regels gelden. Na een overgangperiode wordt geleidelijk bekeken welke regels en rechten wel of niet worden overgenomen. Oud-minister Henk Kamp is aangesteld als commissaris, die namens de Nederlandse regering de overgang in de gaten zal houden. Een

College van Financieel Toezicht gaat toe zien op het financiële beleid op de BES-eilanden. De Nederlandse regering kan ingrijpen als het misloopt. Ook worden regels opgesteld voor goed bestuur, waarbij vooral wordt gelet op familiebanden. Er komen een gemeenschappelijk politiekorps en Hof van Justitie. Maar de eilanden liggen erg ver van elkaar en samenwerking zal daarom moeilijk worden.

Sint Maarten is deels Nederlands, deels Frans. Het Franse deel is als overzees departement direct onderdeel van Frankrijk. Het Nederlandse Sint Maarten wil een autonoom land worden binnen het Koninkrijk. Het bestuur van Sint Maarten komt regelmatig onder vuur te liggen vanwege corruptie en vriendjespolitiek. In 2007 concludeerde het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC) dat het eiland in de greep is van de georganiseerde criminaliteit en een vrijhaven voor geldwitwassers, drugssmokkelaars en wapenhandelaars. Het College van Financieel Toezicht gaat ook toezien op de financiën van Sint Maarten, maar zal in dit autonome land minder bevoegdheden hebben. Sint Maarten krijgt een eigen politiekorps en Hof van Justitie, maar het eiland lijkt veel te klein om zelf de internationale criminaliteit het hoofd te kunnen bieden. De SP zou liever

zien dat ook Sint Maarten een openbaar lichaam wordt van Nederland.

Curaçao heeft op papier meer mogelijkheden om - net als Aruba - een land binnen het Koninkrijk te worden. Op Curaçao is echter veel verzet tegen de voorwaarden die Nederland heeft gesteld voor sanering van de schuld. Op 15 mei heeft een kleine meerderheid van de bevolking aangegeven alsnog te kunnen instemmen met de huidige voorwaarden. Voor Curaçao moet hetzelfde financiële toezicht gaan gelden als voor Sint Maarten. Dit betekent dat het eiland in eerste instantie zelf verantwoordelijk wordt voor een sluitende begroting. Positief is dat vanaf nu echte begrotingen worden gemaakt: tot op heden werden vooral bedragen opgeschreven, waarbij onduidelijk was waaraan die werden uitgegeven en wat hiermee werd bereikt. Curaçao krijgt een eigen politiekorps en Hof van Justitie, maar het is ook hier de vraag of deze voldoende zijn om het geweld en de criminaliteit op het eiland daadwerkelijk aan te pakken.

Zolang de Antillen niet kiezen voor onafhankelijkheid, heeft Nederland een verantwoordelijkheid voor deze eilanden. Nederland heeft de historische taak om de bevolking van de Antillen een betere toekomst te bieden. Meer bemoeienis nu kan voorkomen dat we nog langer blijven worstelen met ons koloniale verleden. De SP is daarom tegen een al te snelle afronding van de onderhandelingen. Bonaire, Saba en Sint Eustatius kunnen snel overzeese gemeenten worden van Nederland, op voorwaarde dat wordt toegezien op goed bestuur en de eilanden voldoende eigen inkomsten krijgen, ook uit de speciale economische zones. Sint Maarten is nog lang niet toe aan meer onafhankelijkheid. Voor dit kleine eiland zou het beter zijn om, net als de andere kleine eilanden, voorlopig te kiezen voor meer toezicht door Nederland. Curaçao heeft een betere toekomst als onafhankelijk land binnen het Koninkrijk, maar ook hier geldt dat geleidelijk de voorwaarden moeten worden geschapen voor goed bestuur en gezonde financiën.

EEN AMERIKAANSE OLIEREUS OP HET KLEINE EUSTATIUS

Tekst: Guido van Leemput, medewerker Buitenlandse en Antilliaanse Zaken, SP-Tweede Kamerfractie

De multinational NuStar Energy nam in 2007 de Texaanse oliemaatschappij Valero GP over en werd daarmee de rechtsopvolger van Valero. NuStar heeft een vestiging op het piepkleine eiland Sint Eustatius, met een olieoverslagbedrijf dat bijna een derde deel van het grondgebied ter beschikking heeft gekregen. NuStar Energy is ook een bekende in Nederland, het bedrijf heeft een olieterminal in het Amsterdamse havengebied. Sint Eustatius wordt samen met Bonaire en Saba als een overzeese gemeente bij Nederland gevoegd. Gaat Nederland voor deze oliemultinational een belastingparadijs worden?

Foto ontleend aan de webpagina www.nustarenergy.com

Vestiging van de oliemaatschappij NuStar, voorheen Valero, op Sint Eustatius.

Eind 2006 kreeg de SP inzicht in een contract uit 2005 tussen de Amerikaanse oliegi-gant Valero en het eilandbestuur van Sint Eustatius. Valero was gevestigd in een speciale economische zone. Omdat Valero het kleine eilandbestuur gemakkelijk de baas was met het stellen van voorwaarden, werd het contract bijzonder onvoordelig voor het eilandbestuur en de bevolking. De SP stelde dit probleem in december 2006 aan de orde bij de behandeling van de begroting van de Antillen. Na onderzoek kwam het contract kort daarna op de SP-burelen in Den Haag terecht. Daaruit bleek dat het contract tien jaar geldig is - die periode is nu bijna voor de helft verstreken - en dat er maximaal twee procent winstbelasting moet worden betaald. Dit is een schijntje, in Nederland geldt een officieel tarief van 25,5 procent. Andere belastingen zijn in het contract kwijtgescholden, zoals importheffingen, onroerend goedbelasting, omzetbelasting en alle andere belastingen.

Dit contract werpt licht op de onderhandelingskracht van een minuscuul kleine overheid, maar roept ook de vraag op waarom Nederland de schulden van de Antillen zou moeten betalen als grote oliereuzen niet bereid zijn normale belastingen te betalen. De SP heeft in de afgelopen twee jaar langs officiële weg geprobeerd het contract in de Tweede Kamer besproken te krijgen, en meer informatie te krijgen over de belastingtarieven in de andere speciale economische zones. Na openbaarmaking van het contract met Valero (nu dus NuStar) kwam eindelijk antwoord. Daaruit bleek dat de bijzondere belastingregelingen van Valero ook gelden voor honderden andere bedrijven in één van de vijftien speciale economische zones op de Nederlandse Antillen.

Belastinggeheimen onthuld

Staatssecretaris Bijleveld antwoordde in juni 2008 op vragen van Ronald van Raak dat de overeenkomst tussen Sint Eustatius en Valero over de Statia Oil Terminals is gebaseerd op geldend Nederlands-Antilliaans recht. Daarom ziet zij geen probleem in de overeenkomst. Bovendien vindt ze de vestiging van NuStar op Sint Eustatius voordelig vanwege de werkgelegenheid van 130 mensen in vaste dienst en gemiddeld 150 mensen onder contract. Tachtig procent van deze werknemers zou bewoner zijn van Sint Eustatius, op een totale bevolking van 2.700 personen. De Nederlandse regering is tot nu toe niet bereid de geringe belastingen in de speciale economische zones onderwerp te maken van de discussie over de toekomst van de Nederlandse Antillen, ook niet die van de 'BES'-eilanden, die onderdeel worden van Nederland.

Feit is dat er voor de bevolking van de Nederlandse Antillen veel meer uit te halen zou zijn als NuStar bijvoorbeeld dezelfde belasting als in Amsterdam zou moeten betalen. Dan zouden de financiële problemen van alle drie de 'BES'-eilanden (in totaal nog geen 20.000 mensen) zijn opgelost. Natuurlijk zijn de economische en politieke omstandigheden in het Caribische gebied anders dan in West-Europa, en daarom is de vraag gerechtvaardigd of de tarieven dezelfde zouden moeten zijn. Maar dat de profijtelijke rol van het internationale bedrijfsleven op deze kleine eilanden helemaal buiten de discussie blijft is onacceptabel. Een hoger tarief is eerlijk en noodzakelijk. Dat is voor de SP een voorwaarde om in te stemmen met hulp van Nederland bij de schuldsanering van de eilanden.

WELKOM IN HET BELASTINGPARADIJS

Tekst: Arnold Merkies, medewerker financiën van de Tweede Kamerfractie

Foto: Sebastian Meyer/Hollandse Hoogte

In maart 2009 maakte Arnold Merkies een rondreis op Curaçao. Tijdens die reis bezocht hij enkele Speciale Economische Zones, waar honderden internetbedrijven zijn gevestigd, van porno-, speel- en goksites tot aanbieders van goedkope vliegtickets.

Het eerste dat opvalt als je de speciale economische zone Vredenberg wilt bezoeken, is dat geen adres voorhanden is. www.e-commercepark.com noemt als adres E-Zone Vredenberg, maar geen nummer of straat. De adresloze E-zone bevindt zich langs de Rotterdamweg in Willemstad. Deze weg loopt tot aan de zee, waar glasvezelkabels het eiland binnenkomen. Maar liefst vijf stuks, wat erg veel is voor een klein eiland als Curaçao. Nergens staat een bord met 'e-zone Vredenberg', wel een lelijk grauw gebouw met een drukke parkeerplaats, waar op een steen 'e-commercepark' staat geschreven. De binnenkant van het gebouw kan met de buitenkant concurreren. Grijs gangen, die er overal precies hetzelfde uitzien. Tegenover het twee verdiepingen tellende gebouw staat een ander grauw gebouw, dat vol staat met computers. Daar tussen in is een kleiner gebouwtje, vol met generatoren voor als de stroom uitvalt. Samen met de parkeerplaats is dit de economische zone: een afgebakend terrein waar afwijkende regels gelden voor de bedrijven die

zich daar bevinden. De belangrijkste afwijking is dat ze nauwelijks belasting betalen.

Het toverwoord is 'twee procent winstbelasting'

Onze gastheer S. is een vriendelijk ogende, gezellige man die honderduit praat. Toen hij in 2000 in Curaçao op vakantie was, las hij in de plaatselijke krant over de komst van de speciale economische zones, waar bedrijven alleen maar twee procent winstbelasting zouden hoeven betalen. Hij geloofde zijn ogen niet! Navraag bij de autoriteiten leerde dat dit geen grap was. S. zette vanuit Nederland E-Cires op, dat bedrijven op weg helpt in de speciale economische zones. Om de interesse van bedrijven te wekken hoefde hij eigenlijk alleen maar het toverwoord 'twee procent winstbelasting' uit te spreken.

De bedrijven die hier zitten verdienen hun geld vooral met internet, zoals exploitanten van pornosites, banensites, sites met ringtones of online aanbieders van reizen. Op de begane grond

zit Cheaptickets.nl. Toch aardig om te weten dat de goedkope vluchten mede mogelijk worden gemaakt door een ander soort vlucht, namelijk belastingvlucht. De belangrijkste klanten in e-zone Vredenberg zijn waarschijnlijk de goksites. De on-line gokindustrie is een bedrijfstak waar wereldwijd miljarden euro in omgaan. De belastingontvanger krijgt daar nauwelijks een cent van te zien.

S. regelt van alles voor de bedrijven die hij naar het e-commercepark haalt: technische ondersteuning, huisvesting voor werknemers en het papierwerk voor de overheid. Hij zet de voorwaarden voor vestiging in een e-zone netjes voor ons op een rijtje. Zo moet er sprake zijn van fysieke vestiging binnen de economische zone: een werkplek met telefoon, opslag van administratie en eigen personeel. De werkplek en telefoon zijn geen probleem: het gebouw bestaat louter uit kantoorruimtes die worden verhuurd.

Interessanter is dat een bedrijf in de e-zone personeel in dienst moet hebben. Daar hebben de faciliterende bedrijven

ook over nagedacht. E-Cires heeft zelf mensen in dienst, die werkzaam zijn voor verschillende bedrijven. Omdat ze werkzaamheden voor die bedrijven verrichten, ziet de belastingdienst ze als werknemers. Bedrijven hoeven zo niet zelf mensen in te huren. E-Cires kan mensen aan meerdere bedrijven toewijzen, net zoals ze dat doen met de kantoorruimtes. Op Curaçao worden bovendien veel stageplaatsen aangeboden. Zo kunnen bedrijven een werknemer in dienst nemen tegen een stagevergoeding.

Een nieuw belastingparadijs in het klaslokaal

Van de ene kant van de baai gaan we 's middags over de grote Julianabrug naar de overkant, naar Otrabanda, wat ook letterlijk 'andere kant' betekent. We krijgen hier een andere kant te zien van de wereld van de belastingontwijking. Het chique kantoor van Trustmoore doet in niets denken aan het grijze gebouw van Vredenberg. Het maakt deel uit van het rijtje kleurrijke panden dat je altijd ziet op ansichtkaarten van Curaçao.

Onze gastheer is Z., directeur van het trustkantoor Trustmoore, dat hij met een partner in 2005 oprichtte. Van het kantoor op de eerste verdieping gaan we via een klein trappetje naar een achterliggend gebouw. Langs een galerij die uitkijkt op een zwembad van een hotel bevinden zich vier klaslokalen, die ze hebben gekocht van een school. Van deze vier klaslokalen wil Z. een kleine e-zone maken.

Onze gesprekspartners, zowel bij E-Cires als bij Trustmoore, vinden twee procent belasting eigenlijk nog best veel. Op Costa Rica betalen bedrijven nul procent en op het eilandje Anguilla kun je gewoon een afspraak maken met de belastingdienst - vergelijkbaar met de zogenaamde 'rulingpraktijken' die Nederland onder internationale druk moest afschaffen. Wat onze gesprekspartners vooral aanvoeren is dat de economische zones nodig zijn om de armoede op het eiland te bestrijden. Maar is dit niet juist een reden om wel belastingen te heffen?

De tweedeling op Curaçao is groot. Het is slecht gesteld met de zorg op het eiland, zo stellen onze gesprekspartners. Daardoor zijn er veel privéklinieken voor de rijken. Het openbaar vervoer stelt weinig voor en de wegen zijn slecht onderhouden. In het onderwijs is

sprake van een tweedeling tussen de scholen waar les wordt gegeven in het Nederlands en scholen waar men les geeft in het Papiamentu. Een auto-tochtje brengt ons langs enkele andere economische zones en eindigt in de e-zone Hato, die bij het vliegveld hoort en door de overheid wordt beheerd. We bezoeken er een loods van het bedrijf Airpac Bukom, dat luchtcompressoren levert die worden gebruikt bij de exploitatie van olievelden.

Een race met alleen maar verliezers

Curaçao heeft elf economische zones. De meeste daarvan hebben hun eigen specialisatie. Ze zijn grofweg in te delen in zones die zich richten op goederen en zones die zich richten op diensten. De regels die de e-zones mogelijk maken, zijn vastgelegd in de Landsverordening economische zones 2000. De hoeveelheid geld die wordt verdiend aan belastingontwijking via de Antillen moet enorm zijn, maar niemand kan of wil vertellen hoeveel. De omvang ervan wordt geheim gehouden, maar waarschijnlijk is een fractie ervan al genoeg om alle Antilliaanse schulden ongedaan te maken. Ook is onduidelijk hoeveel werkgelegenheid in de economische zones wordt geschapen. Veel werk gaat namelijk naar mensen die van buiten worden gehaald.

Belastingparadijzen zijn er in vele soorten en maten. Op de Antillen heb je de genoemde e-zones met extreem lage winstbelasting, maar ik had me ook kunnen richten op de Antilliaanse Stichting Particulier Fonds (SPF), een bijzondere stichting waar buiten het zicht van de belastingdienst vermogen kan worden gestald. Curaçao concurreert met verschillende landen in de omgeving op verschillende soorten belastingontwijking. Een veelgehoord argument is dat belastingparadijzen nodig zijn om de armoede te bestrijden. Het idiote is dat in die landen, zoals Costa Rica, en Antigua en Barbuda, ook het argument wordt genoemd dat hiermee de armoede kan worden aangepakt. Deze onderlinge concurrentie zorgt er voor dat overal de overheden nauwelijks belastinginkomsten overhouden aan de bedrijven die zich om puur fiscale redenen vestigen. Daardoor is er geen geld voor openbare voorzieningen en een fatsoenlijk sociaal stelsel. En blijft de armoede bestaan. Het meeste geld dat in de speciale economische zones wordt verdiend

verdwijnt naar onbekende bestemmingen, vaak via een netwerk van bedrijven en stichtingen in andere belastingparadijzen. De grote belastingvoordelen die de e-zones bieden leiden ook tot belastingconcurrentie met andere landen. Nederland heeft het hoogste tarief van de vennootschapsbelasting sinds de jaren tachtig verlaagd van 48 procent naar 25,5 procent nu. Het argument van een 'gunstig fiscaal klimaat' leidt tot een race die alleen maar verliezers kent. Het gevolg is dat overal publieke voorzieningen worden uitgekleed en overheden onvoldoende inkomsten hebben om te investeren in zorg, onderwijs en sociale zekerheid.

Nederland als belastingparadijs

Nederland kan er ook wat van.

Deelnemingsvrijstelling, rentebox, defiscalisering van rente en rulingpraktijken maken het mogelijk dat multinationals in Nederland bijna geen belasting betalen en winsten uit andere landen doorsluizen naar belastingparadijzen. Er zijn in ons land zelfs vele duizenden brievenbusbedrijven die geen enkel ander doel dienen dan het internationaal ontwijken van belastingen. Al deze mogelijkheden maken van Nederland een belastingparadijs voor internationale ondernemingen. Ons kabinet spreekt liever over een heel erg gunstig fiscaal klimaat en noemt daarbij vaak ook trots ons uitgebreide belastingverdragen-netwerk. Maar juist dat verdragen-netwerk maakte de rol van Nederland als belastingdoorsluisland mogelijk. Onder de landen waar Nederland verdragen mee sluit bevinden zich opvallend veel belastingparadijzen. De OESO schrapt een land van de lijst met belastingparadijzen wanneer het minstens twaalf belastingverdragen heeft. Volgens dat principe kan een land zijn status als belastingparadijs verliezen als gevolg van een verdrag met Nederland.

Zo bekeken is het niet vreemd dat Nederland onlangs op een lijst van Obama figureerde als belastingparadijs en Neelie Kroes zich daar ook boos over maakte. De regering noemt dat allemaal 'misverstanden'.

HET RIJKE ROOIE LEVEN

DEEL 46

Peter Sas, filosoof en redacteur Partijbureau SP
over Jürgen Habermas

JÜRGEN HABERMAS

In 1981 verschenen beide delen van *Theorie des kommunikativen Handelns*, het 1100 pagina's tellende meesterwerk van de Duitse filosoof en socioloog Jürgen Habermas. Al snel stond het boek – vanwege kleur, omvang en moeilijkheidsgraad – bekend als “het blauwe monster”. Habermas maakt de reputatie van Duitse filosofen (degelijk maar diepzinnig tot op het duistere af) meer dan waar. Wie doorbijt wordt echter beloond met een weids theoretisch perspectief waarin de ontwikkeling van moderne Westerse samenlevingen op een verrassende en kritische wijze inzichtelijk wordt.

Weerbaarheid tegen totalitarisme

Habermas, geboren in 1928, groeit op in Gummersbach bij Düsseldorf. De schokkende ervaringen met het Nazisme hebben een diepgaande invloed op hem. In interviews geeft hij aan dat het streven om mensen weerbaar te maken tegen totalitaire ideologieën de belangrijkste drijfveer achter zijn werk vormt – werk waarvoor hij in 2005 de Holbergprijs krijgt (een soort alternatieve Nobelprijs). Habermas is enige tijd uit de intellectuele mode geweest. De opkomst van fundamentalistische ideologieën en het groeiende belang van nieuwe communicatie-technologieën (zoals internet en mobiele telefonie) lijken zijn theorie weer belangrijk te maken.

De Kritische Theorie van de Frankfurter Schule

Als filosoof en socioloog staat Habermas binnen de traditie van de Kritische Theorie van de Frankfurter Schule, het sociologisch onderzoeksinstituut dat in 1923 werd opgericht. De eerste denkers van dat instituut – waarvan Max Horkheimer, Theodor Adorno en Herbert Marcuse de bekendste zijn – waren neo-Marxisten. In tegenstelling tot de hoofdstroming binnen het Marxisme kenden zij aan culturele en intellectuele bewegingen een zekere zelfstandigheid toe ten

opzichte van de economische “onderbouw”. Deze zelfstandigheid van wat zij (in navolging van Hegel) de Rede noemden, moest hen in staat stellen om met kritische distantie en reflectie te kijken naar de onredelijke verhoudingen in kapitalistische samenlevingen. Toch hielden ook Horkheimer, Adorno en Marcuse nog vast aan de Marxistische overtuiging dat uiteindelijk de arbeidersklasse – uiteraard bijgestaan door de Kritische Theorie – het kapitalisme zou omverwerpen om een socialistische samenleving te vestigen. Zo zou het proletariaat de onvermijdelijke “mars van de Rede door de geschiedenis” voltooien.

De impasse van de vroege Kritische Theorie

Habermas, die tot de tweede generatie binnen de Kritische Theorie behoort, bouwde deels voort op de ideeën van zijn voorgangers, maar heeft zijn eigen theorie vooral ontwikkeld door zich tegen hen af te zetten. Dat was nodig, omdat de Kritische Theorie geleidelijk in een diepe crisis terechtkwam. Na 1930 bezweken grote delen van de West-Europese en zeker het Duitse volk voor de verleidingen van het fascisme. Het vertrouwen in het proletariaat als de historische belichaming van de Rede bleek weinig meer te zijn dan een filosofisch luchtkasteel. Het socialistische optimisme, dat de vroege

Kritische Theorie nog kenmerkte, sloeg om in pessimisme.

De ‘ijzeren kooi’ van de vooruitgang

Te meer daar de “mars van de Rede door de geschiedenis” niet synoniem leek te zijn met toenemende vrijheid en sociale emancipatie. In navolging van de socioloog Max Weber zagen Horkheimer en Adorno de rationele vooruitgang van Westerse samenlevingen sinds de Verlichting steeds meer als een proces waarin alles wel efficiënter werd, maar niet menselijker. Volgens hen betekende rationalisering dat mensen – dankzij economie, wetenschap en technologie – over steeds meer instrumenten beschikken om hun doelen te bereiken. Maar welke doelen het dan waard zijn om te bereiken? Daarover bleek deze moderne, instrumentele rationaliteit niets te zeggen. Of beter gezegd: de economische en technologische middelen waren zelf het doel geworden van de rationalisering van moderne samenlevingen. Niet alleen in het Stalinistisch communisme, maar ook in de kapitalistische democratieën van het Westen waren arbeiders gevangen in een rationeel systeem (een “ijzeren kooi” aldus Weber)

beheerst door economische en bureaucratische doelmatigheid. De Rede, waarop de Kritische Theorie haar hoop op een betere samenleving had gebaseerd, en die ooit door de revolutionaire arbeidersklasse werd belichaamd, deze Rede was zelf verworden tot een instrument van onderdrukking. Het pessimisme was compleet. In plaats van theorievorming voor de politieke praktijk van het socialisme te bedrijven, trok de Kritische Theorie – in het bijzonder Adorno – zich terug in verbitterde bespiegelingen over kunst als laatste bron van individueel verzet tegen een onpersoonlijk systeem.

Van instrumentele naar communicatieve rationaliteit

Habermas beseftte dat een kritische maatschappijtheorie, die in passiefmakend pessimisme uitmondt, wel wat frisse lucht kan gebruiken. Begin jaren '60 begint hij daarom aan het project om de Kritische Theorie van een nieuw fundament te voorzien. Dit megaproject leidt in 1981 tot *Theorie des kommunikativen Handelns*. Habermas laat zien waar het bij Horkheimer, Adorno c.s. spaak loopt: bij hun opvatting van de Rede. Die is volgens Habermas te eenzijdig gericht op de instrumentele rationaliteit van economie, wetenschap en technologie. Ook het Marxisme gaat uit van instrumentele rationaliteit door theorievorming op te vatten als middel voor de arbeidersstrijd. Uitgaande van zo'n eenzijdig begrip van rationaliteit kan het inderdaad lijken alsof de rationele vooruitgang in moderne samenlevingen niets meer is dan een beklemmend proces waarin menselijke waarden worden opgeofferd aan kille efficiency. Maar, zegt Habermas, naast de instrumentele vorm bestaat er ook een communicatieve vorm van rationaliteit. Instrumentele rationaliteit is gericht op het zo goed mogelijk beheersen van iets of iemand anders (het subject/object-model), maar communicatieve rationaliteit is gericht op het bereiken van rationele overeenstemming (consensus) met anderen (het subject/subject-model). Uitgaande van communicatieve rationaliteit is een theorie niet zozeer rationeel

omdat zij 'nuttig' is in de praktijk, maar omdat zij kan rekenen op de instemming van alle betrokken discussiepartners.

Leefwereld en systeem

Volgens Habermas is de communicatieve rationaliteit een wezenlijk onderdeel van wat hij de "leefwereld" noemt: de alledaagse cultuur waarin mensen opgroeien, samenleven en nieuwe gedeelde betekenissen en waarden voortbrengen. De "leefwereld" staat in het werk van Habermas tegenover het "systeem" van instrumentele rationaliteit, zoals belichaamd door economie, technologie en wetenschap. Met de "kolonisering van de leefwereld" bedoelt hij de tendens van het "systeem" om steeds meer aspecten van het alledaagse leven te beheersen. Deze tendens hangt volgens hem nauw samen met de gerichtheid van het kapitalisme op economische groei en uitbreiding van het marktmechanisme tot het publieke domein.

Gebruikmakend van een verbluffende hoeveelheid wetenschappelijke en filosofische inzichten – van linguïstiek en sociologie tot en met argumentatieloor en taalfilosofie – laat Habermas zien hoe het idee van communicatieve rationaliteit uitgebouwd kan worden tot een kritische maatschappijtheorie die uitzicht geeft op sociale emancipatie. Daarbij zijn vooral twee ideeën van belang.

De ontwikkeling van publiek debat en democratie

Ten eerste betoogt Habermas, in tegenstelling tot Horkheimer en Adorno, dat de rationalisering van moderne samenlevingen niet louter een proces van toenemende instrumentalisering is geweest. De vooruitgang bestond er volgens Habermas veeleer uit dat de instrumentele en communicatieve vormen van rationaliteit steeds duidelijker van elkaar onderscheiden werden en verschillende gebieden van het leven aangewezen kregen. Dit betekende enerzijds dat sommige gebieden, zoals economie en wetenschap, volledig in de ban kwamen van de instrumentele

rationaliteit. Maar het betekende ook dat de communicatieve rationaliteit haar eigen ruimte kreeg, vooral het publieke debat en de democratie, waar de instrumentele "systemen" in principe niets te zeggen hebben. In deze communicatieve ruimte moeten mensen de discussie voeren over hun gezamenlijke waarden en doelen, die vervolgens met behulp van instrumentele rationaliteit gerealiseerd kunnen worden. Natuurlijk weet ook Habermas, zoals zijn idee van de kolonisering van de leefwereld al aangeeft, dat de communicatieve ruimte maar al te vaak door de instrumentele systemen overheerst wordt. Ook in het politieke debat zijn argumenten gebaseerd op economische efficiency immers schering en inslag (vooral het neoliberalisme heeft daar een handje van). Maar, zegt Habermas, doordat de communicatieve en instrumentele vormen van rationaliteit in principe van elkaar zijn gescheiden, is sociale actie tegen dit "kolonialisme van het systeem" altijd mogelijk.

Van arbeidersstrijd naar communicatief handelen

Deze mogelijkheid tot sociale actie hangt nauw samen met het tweede idee waarmee Habermas de communicatieve vorm van rationaliteit uitbreidt tot een kritische maatschappijtheorie. Habermas benadrukt dat communicatie tussen mensen een moreel geladen fenomeen is: de politieke idealen van vrijheid en democratie zitten in de communicatieve rationaliteit ingebakken. Communicatie is immers gericht op wederzijds begrip of verstaan. En om jezelf voor anderen verstaanbaar te maken, moet je bereid zijn om wat je zegt met redenen te omkleden – redenen die door anderen ter discussie gesteld kunnen worden. Communicatie moet daarom volgens Habermas "machtsvrij" zijn: niet verstoord door ongelijke machtsverhoudingen die tot oneerlijke discussies leiden. Ook hier geldt: natuurlijk weet Habermas dat "machtsvrije communicatie" in de praktijk tamelijk zeldzaam is. Er zijn tal van machtsverhoudingen (tussen werknemer en werkgever, tussen bestuurder en burger, tussen arts en patiënt etc.) die de communicatie

verstoren. Maar, zegt Habermas, dat doet niets af aan de geldigheid van het democratische ideaal dat door elke vorm van communicatie tussen mensen verondersteld wordt. Dat ideaal geeft mensen juist een gegronde reden om te protesteren tegen de machthebbers en te ijveren voor democratischer verhoudingen. Het is dit “communicatieve handelen” dat volgens Habermas tot een betere, rationelere wereld moet leiden. Voor hem is de “mars van de Rede door de geschiedenis” niets anders dan de graduele ontplooiing van communicatieve rationaliteit in alle facetten van de samenleving, waarbij niet alleen de arbeidersklasse, maar alle mensen betrokken zijn.

Habermas en communicatie-technologie

Velen hebben opgemerkt dat de ontwikkeling van internet en mobiele telefonie een interessante illustratie vormen bij de theorie van Habermas. Deze technologieën bieden immers een enorme verbreding van de communicatieve ruimte. Zeker door internet is het politieke debat een stuk levendiger en toegankelijker geworden. Toch is het maar de vraag in hoeverre de ICT-revolutie ook een “communicatieve revolutie” à la Habermas genoemd mag worden. In het licht van het onderscheid tussen communicatieve en instrumentele rationaliteit is de ICT-revolutie een zeer ambivalent fenomeen. Tonen deze technologieën dat de communicatieve rationaliteit nu ook in het instrumentele domein steeds meer voet aan de grond krijgt? Of tonen zij juist

omgekeerd een voortgaande kolonisering van de leefwereld, zodat de communicatieve ruimte verder ingekapseld wordt door de instrumentele rationaliteit van technologie, wetenschap en economie?

Habermas zelf heeft aangegeven bang te zijn dat communicatie door de nieuwe technologieën steeds afstandelijker en dus onpersoonlijker wordt, zodat de morele lading van communicatie steeds minder mensen aanspreekt. Ook maakt ICT het makkelijker voor overheden en bedrijven om hun burgers/consumenten te controleren en te manipuleren. Adorno's angst voor de volledig “rationeel beheerste” samenleving lijkt nu niet eens zo gek meer. Ook speelt hier de Marxistische kwestie van het bezit van de productiemiddelen. Communicatie speelt immers een cruciale rol in de zogenaamde kenniseconomie. Of de communicatiemiddelen in handen zijn van het publiek of van kapitalisten is dan een vraag die Habermas niet onberoerd zou mogen laten. Het is echter vaker opgemerkt dat Habermas met dergelijke vragen niet goed raad weet, omdat hij de Marxistische benadering van de vroege Kritische Theorie min of meer aan de kant heeft gezet. Zo bezien lijkt de ICT-revolutie een Marxistische herziening van Habermas' theorie van het communicatieve handelen noodzakelijk te maken.

Enkele fragmenten uit deel twee van Theorie des kommunikativen Handelns

Met dit onderzoek wil ik een theorie van het communicatieve handelen introduceren die de normatieve grondslagen van een kritische maatschappijtheorie verheldert. De theorie van het communicatieve handelen moet een alternatief bieden voor de onhoudbaar geworden geschiedenisfilosofie [namelijk het Marxisme – red.] waaraan de oudere Kritische Theorie nog gebonden was... Met het concept van een communicatieve rationaliteit, wortelend in taalgebruik gericht op het bereiken van wederzijds begrip, verwacht de maatschappijtheorie van de filosofie dat zij haar systematische taken weer opneemt (pp.583-4).

Een theorie van de kapitalistische modernisering, die met behulp van een theorie van het communicatieve handelen uitgewerkt wordt, volgt echter in andere opzichten wel het Marxiaanse voorbeeld... Zij is kritisch over de werkelijkheid van ontwikkelde maatschappijen voorzover zij niet ten volle gebruikmaken van het leervermogen dat hen cultureel ter beschikking staat, maar zich overgeven aan een ongecontroleerde groei van complexiteit. Zoals wij hebben gezien legt deze als een natuurkracht toenemende complexiteit van het systeem beslag op niet hernieuwbare hulpbronnen – zij rolt niet alleen traditionele levensvormen op, maar valt ook de communicatieve infrastructuur van grotendeels gerationaliseerde levenswerelden aan (pp.549-50).

Het feit dat het klassenconflict (dat de kapitalistische maatschappijen in hun ontstaan gevormd heeft) in de sociale verzorgingsstaten van massademocratieën geïnstitutionaliseerd is en daarmee gepacificeerd, betekent niet dat protestmogelijkheden überhaupt zijn uitgebannen. Maar de protestmogelijkheden ontstaan nu langs andere conflictlijnen, namelijk daar waar zij te verwachten zijn als de stelling van de kolonisering van de leefwereld klopt... De conflicten ontbranden niet langer op het vlak van de materiële reproductie [dwz. de economie – red.]; zij worden niet meer gekanaliseerd door partijen en organisaties en kunnen ook niet meer door compensaties binnen het systeem tot rust gebracht worden. De nieuwe conflicten ontstaan eerder op het vlak van culturele reproductie, sociale integratie en socialisering. Ze worden uitgevochten in niet-institutionele, in ieder geval buitenparlementaire vormen van protest. De ten grondslag liggende problemen weerspiegelen een verdingelijking van communicatief gestructureerd handelingsdomeinen... (p.576).

Jürgen Habermas, *Theorie des kommunikativen Handelns – Band 1 Handlungsrationality und gesellschaftliche Rationalisierung – Band 2 Zur Kritik der funktionalistischen Vernunft*. Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, 1981.

AANBEVOLEN

ACTIE TEGEN DE CRISIS

Er is een economische crisis aan de gang, we schreven daar in de vorige Spanning al uitgebreid over. Hoe de crisis zich de komende tijd zal ontwikkelen weet niemand. Sommigen hopen dagelijks op het begin van herstel, anderen zijn minder optimistisch. Herstel zou voor de meeste slachtoffers van de crisis in binnen- en buitenland een prettige ontwikkeling zijn, maar voorlopig wijzen de meeste tekenen nog niet echt op herstel.

Hoe reageren werknemers en vakbonden op de crisis? Nederlandse werknemers staan in internationaal opzicht niet bekend als erg strijdbaar. Weliswaar zijn er in de geschiedenis momenten bekend van grote strijdbaarheid en actievoeren, maar als we dat vergelijken met landen als België en Frankrijk dan lopen wij altijd achter die landen aan. Er zijn door onderzoekers diverse verklaringen aangevoerd voor dat verschil in actiebereidheid tussen landen. Sommigen voeren aan dat door de geschiedenis van de strijd tegen het water samenwerken een tweede natuur is geworden voor Nederlanders. Anderen zoeken de verklaring in het feit dat Nederland vanouds een handelsnatie is en voor handelaren is het op de spits drijven van tegenstellingen een doodzonde. Weer anderen wijzen vooral op het polderen door de vakbondstop ofwel overleggen in Den Haag en niet luisteren naar de gewone leden. Welke verklaring ook juist is, feit blijft dat volgens alle statistieken Nederland een land is met minder actiebereidheid van werknemers dan de meeste andere landen hebben. Feit is ook dat acties in het verleden er ook bij ons voor hebben gezorgd dat verslechteringen konden worden tegen gehouden of in ieder geval beperkt.

De crisis heeft er toe geleid dat verslechteringen door regering en werkgevers op de rol zijn gezet. De oude discussie over de AOW-leeftijd is nieuw leven ingeblazen en werkgeversorganisatie VNO-NCW pleit voor loonmati-

Foto: Bas Stoffelsen

ging. Dat laatste is natuurlijk niets nieuws want dat doet die club altijd. Of het nu goed gaat of slecht, de lonen moeten gematigd. Waar waren ze in het verleden met uitspraken over de bonussen en megasalarissen? Als werknemers en vakbonden deze ontwikkelingen willen keren, dan is het misschien de moeite waard om eens elders te kijken.

De afgelopen twee maanden voerden arbeiders in Frankrijk felle acties tegen bedrijfssluitingen. Zo gijzelden de werknemers van twaalf bedrijven hun directeur uit protest. Symbool van het verzet tegen de crisis werd de Duitse bandenfabriek Continental in Clairoux. Nadat de directeur op 11 maart aankondigde dat de zaak dicht zou gaan, volgde een aanhoudende stroom acties. Bij de acties ging het er niet altijd even zachtzinnig aan toe. Ruiten werden ingegooid, de directeur belaagd en voortdurend demonstreerden de arbeiders tegen sluiting. Ook wilden ze naar het hoofdkantoor in Aken trekken maar toen de politie dat onmogelijk maakte, bezetten de actievoerders een andere vestiging van Continental. Deze actie in Frankrijk is slechts één voorbeeld uit vele.

In Engeland voerden de werknemers van Visteon, een dochteronderneming van Ford, ook actie tegen hun directie. Eind maart ontsloeg het bedrijf 600 arbeiders, zonder waarschuwing en zonder vergoeding. Vrijwel direct bezetten zij de bedrijven om te voorkomen dat voorraden en machines zouden wor-

den weggehaald.

Onder leiding van de vakbond zagen de ontslagenen geen kans om de ontslagen ongedaan te maken, maar in harde onderhandelingen met Ford kwam een zeer goede ontslagvergoeding uit de bus. Een van de bezetters, die veertien jaar bij Ford werkte, zei het aldus: "We weten nu dat we kunnen winnen, en zullen dus in de toekomst een positievere houding hebben. Ik hoop dat dit ook invloed heeft op andere arbeiders. Zoveel mensen worden ontslagen, en tot nu toe is de norm dat ze het gewoon accepteren. Maar dit heeft mensen hun ogen geopend, en laten zien dat je het niet hoeft te pikken."

Niemand weet hoe de crisis zich zal ontwikkelen. Wat we wel kunnen weten is dat de gewone mensen het gelag betalen als ze alles gelaten over zich heen laten komen. Wat we ook weten is dat acties zoals die van de Ford arbeiders laten zien dat actie voeren de moeite loont. Dat lijkt ook een wijze les voor de Nederlandse werknemers en vakbonden. Zonder strijd verandert er niets.